

Ob 27. januarju, mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta, smo se spomnili vseh žrtev nacizma in fašizma, vseh, ki so trpeli v nemških, italijanskih, ustaških in madžarskih koncentracijskih taboriščih po Evropi, še posebej pa slovenskih internirank in internirancev, ukradenih otrok, zapornikov, izgnancev, beguncev, talcev in drugih žrtev vojnega nasilja. Prav tako tudi vojakov sovjetske Rdeče armade, ki so 27. januarja 1945 osvobodili največje nacistično taborišče Auschwitz - Birkenau.

Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja pri ZZB NOB Slovenije je v sodelovanju s TV Medvode 27. januarja pripravil osrednjo slovensko proslavo ob dnevu spomina na holokavst. Tokrat zaradi epidemije koronavirusa v virtualni obliki na Facebooku ZZB NOB Slovenije in YouTube kanalu. Slavnostni nagovor je imela Spomenka Hribar, za kulturni del programa pa smo uporabili uporabili najbolj sporočilne točke iz proslav preteklega desetletja, ki smo jih pripravljali v Pionirskem domu in Kinu Šiška.

V METEŽU ZGODOVINE

Brez množičnih prireditev v Dražgošah, na Pohorju in v Suhorju

Poslednja bitka Pohorskega bataljona

Osmi januar je dan spomina na poslednjo bitko borcev prvega Pohorskega bataljona. Letos je množična prireditev odpadla, a narava je nasula prav toliko snega kot pred 78 leti. Nekaj dni prej je k spomeniku z vojaškimi častmi položil venec Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije. Kraj poslednje bitke pri Treh žebelih so obiskali dr. Ivan Žagar, župan občine Slovenska Bistrica, Urška Repolusk, županja občine Ruše, svojci družine Šarh ter Dejan Židan in Franček Trček, poslanca državnega zbora. V samoorganizaciji so na ta spominski kraj prišli tudi predstavniki borčevskih in veteranskih

organizacij iz Ruš, Slovenske Bistrice in Maribora.

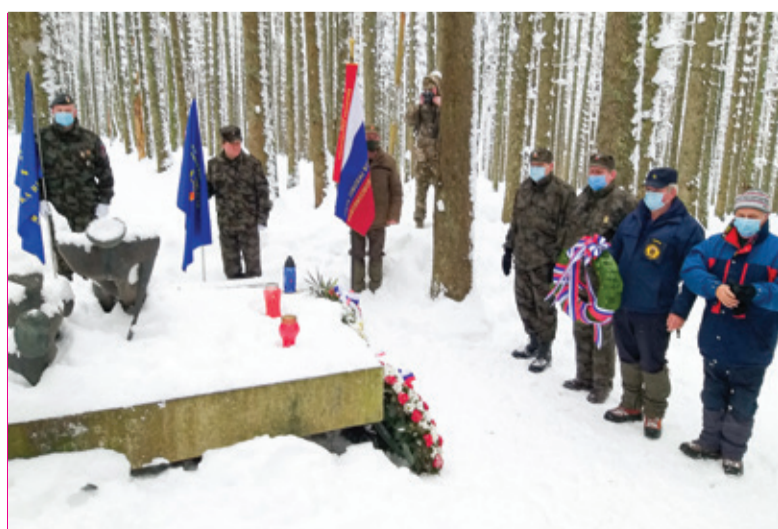
Ob tej priložnosti je prisotne nagovoril Jože Gašparič, predsednik ruškega združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja in vojnih veteranov 91. Opisal je začetke narodnoosvobodilnega upora na Štajerskem ter nastanek in akcije prvega Pohorskega bataljona. Zgodovinski zapisi omenjajo, da je bil prvi bataljon Pohorskega odreda ustanovljen 11. septembra 1942 v Dobrovljah na Pohorju in da je na začetku enota štel 90 borcev, ki so na Pohorje prispeli z Dolenjskega, iz Šaleške in Savinjske doline. V začetku novembra se mu je pri-

ključila še Ruška četa, ki je že leta 1942 delovala na Pohorju. Poveljnik Pohorskega bataljona je postal Rudolf Mede, politični komisar pa Jože Menih.

21. decembra je bataljon odšel k Osankarici, kjer so si njegovi borci poprej na položni planoti nedaleč od Treh žebelijev postavili zemljanke, in božič so že praznovali v zimovališču. Ker je v tistih dneh na Pohorju zapadlo veliko snega, v okolici niso imeli veliko patrolj, ki bi varovale tabor.

Ker je bila Štajerska sestavni del tretjega rajha, so bili Nemci zelo pozorni, da se na tem delu krepil uporniško gibanje in izvajajo številne vojaške operacije. Kot je zapisano v poročilu generala Rösenerja z dne 18. januarja 1943, je bil prvi Pohorski bataljon od začetka septembra leta 1942 stalno v ofenzivi. Borci so izvedli 105 akcij, od teh šest večjih sabotaž na železnici in industrijskih objektih ter več kot 330 likvidacij Nemcev in domačih izdajalcev. Zato so okupatorji intenzivno zbirali podatke o partizanih in na območje Pohorja pošiljali izvidniško letalo.

Prve dni leta 1943 so nemške vojaške oblasti dobile informacije, kje naj bi se zadrževal Pohorski bataljon. Zato je poveljnik varnostne policije v Mariboru, generalmajor Otto Lurker, 6. januarja 1943 izdal

Položitev venca veteranskih organizacij k spominskemu obeležju padlim borkam in borcem prvega Pohorskega bataljona (foto: Ladislav Steinbacher)

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NAMESTO UVODNIKA

Mladim generacijam predstavljamo vrednote svobodoljubja

Marijan Križman
predsednik
ZZB NOB Slovenije

VZvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije se pogosto srečujemo bodisi s posamezniki bodisi z organizacijami, ki v sredstvih javnega obveščanja, na prireditvah, tudi cerkvenih srečanjih doma ali v tujini napadajo našo Zvezo borcev in posameznike, uničujejo in celo rušijo spomenike narodnoosvobodilnega boja, da ne govorimo o potvarjanju zgodovine, ko kolaborante enačijo z borci za svobodo ter zanikajo partizanski boj, ki ga priznavajo vsi zavezniki v drugi svetovni vojni.

Tokrat se moramo odzvati na članek na spletnem portalu Časnik, ki nizkotno blati ugled in poslanstvo naše organizacije ter nagovarja starše, naj svojih otrok ne včlanjujejo v našo mladinsko organizacijo. Takšnih neresničnih in tudi žaljivih trditev smo žal že vajeni, zato s tem sporočilom zgoj pojasnjujemo, kako deluje naša mladinska organizacija.

Dejstvo je, da se med skoraj štirideset tisoč člani Zveze borcev najde večina tistih, ki niso bili veterani in spadajo med podpornike poslanstva našega društva. Med njimi je tudi nekaj sto takšnih, ki so stari do 29 let. Že od časov predsedovanja žal že pokojnega predsednika ZZB NOB Slovenije Janeza Stanovnika se trudimo vzpostavljati možnosti za nacionalno mladinsko organizacijo. Pogoji za njeno vzpostavitev so določeni z zakonom. Sledimo vsem določilom in normativom, da nam to uspe. Mladi člani med 18. in 29. letom se prostovoljno vključujejo v našo organizacijo, če sprejmejo naš statut, tako kot to velja v vsakem drugem društvu v Sloveniji.

Ob tem naj dodamo, da je statut ZZB NOB Slovenije in tudi naše poslanstvo v skladu s pravnim redom, kar navsezadnje dokazuje propadel poskus Društva Huda jama, ki si je pred sodiščem celo želelo vzeti pristojnosti državnega tožilstva in prepovedati delovanje ZZB NOB Slovenije, saj naj bi ta delovala »protiustavno«, celo »teroristično«. Seveda so bile takšne debele laži pred sodnimi organi zavržene. Zanimivo pa je dejstvo, da portali tako imenovane »lažne novice« o hudem sodnem porazu Društva Huda jama in zmagi pravne države pač ne objavljajo! Razumljivo, saj je delovanje ZZB NOB Slovenije v skladu s slovensko zakonodajo tako kot še pri mnogih drugih nevladnih organizacij v Sloveniji. Še več, pristojno ministrstvo za obrambo je Zvezi borcev celo priznalo status nevladne organizacije v javnem interesu!

Zveza borcev se že več kot 70 let s svojim delom trudi negovati tradicijo in pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Gre za zdravorazumske vrednote svobodoljubja, na katerih temelji tudi sodobna demokratična Evropa. Naša mladinska organizacija se zavzema prav za take nazore in spoštuje najvišje etične in moralne standarde razvoja sodobnega sveta. Zato nas ne preseneča napad na delo naše mladinske organizacije, saj ta pogosto opozarja na nepravilnosti in nespoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kar počnejo zdajšnji oblastniki in njihovi privrženci.

NADALJEVANJE S STRANI 1

povelje številka 106 za hajko proti Pohorskemu bataljonu. Lurkerjevo povelje je bilo kratko: »Bandite ujeti ali uničiti!« Bližnjo okolico Velikega vrha je razdelil na štiri sektorje in na Pohorje poslal 2000 mož iz različnih enot sovražne vojske.

8. januarja 1943 je do prvega hudega spopada prišlo okoli tri četrt na dvanajst dopoldne. Partizani niso vedeli za premoč Nemcev. Dve uri in pol so se pogumno borili, potem pa jim je zmanjkalo streliva in vsi so žrtvovali življenje za našo svobodo. V poslednjem boju je padlo 64 borcev Pohorskega bataljona, le ranjenega partizana Franca Kunaverja Sulca so Nemci ujeli

živega. Julija 1943 so ga kot talca ustrelili v Ljubnem. Padle borce so Nemci naložili na vozove in jih na poti do Slovenske Bistrice razkazovali civilnemu prebivalstvu ter jih tako zastraševali. Nato so jih odpeljali v avstrijski Gradec in jih pokopali na tamkajšnjem pokopališču. Ko je 17. januarja 1943 v Št. Vidu nad Valdekom (danes Završe) padla še bataljonova patrolja, so partizanske izgube narasle na 69 borcev. Po nemških poročilih so imeli Nemci v tem spopadu 16 mrtvih in 15 ranjenih pripadnikov policije, enega mrtvega in dva ranjena pripadnika vojske ter dva mrtva in tri ranjena pripadnike vermanšafta.

Ladislav Steinbacher

PRED 78 LETI

Poklon padlim borkam in borcem

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je 3. januarja dopoldne tradicionalno položil venec k spominskemu obeležju padlim borkam in borcem Pohorskega bataljona v počastitev 78. obletnice njihovega poslednjega boja. Venec je položil tudi župan občine Slovenska Bistrica dr. Ivan Žagar.

V izjavi po položitvi venca je predsednik republike dejal, da se je tudi letos razmeram primerno želel pokloniti spominu na tragični konec domoljubnega poslanstva Pohorskega bataljona. Poudaril je, da z ohranjanjem spomina borkam in borcem, padlim v času narodno-osvobodilnega boja, izkazujemo

hvaležnost, ker so dali svoje življenje za svobodo. »To današnje generacije cenimo in bomo vedno cenili, upajoč, da bomo poslej vedno uživali mir s polnimi pljuči,« je dejal. »V vsakem času so junaki in heroji. Takrat so bili in njim se danes poklanjamo, toda tudi ta čas je dal junake in heroje – tiste, ki se v prvih vrstah borijo, da bomo omejili širjenje virusa in bomo potem s precepjenostjo lahko svobodno zadihali,« je še poudaril in ocenil, da bo okrevanje zahtevno, a bo prineslo nove junake poslovne in znanstvenega življenja.

UPRS

JANUARJA PRED 79 LETI

Zgodovinski pohod

Predstavniki Združenja borcev za vrednote NOB Metlika, Policijskega veteranskega društva Sever Dolenjske in Bele krajine ter Območnega združenja slovenskih častnikov Bela krajina smo 9. januarja izvedli spominski pohod od Dolnje Lokvice pri Metliki do Dolnjega Suhorja. Udeleženci pohoda smo se razdelili na več skupin in dosledno upoštevali predpisano razdaljo med seboj. Namen pohoda je bil obuditi spomin na legendarni zgodovinski pohod borcev XIV. divizije na Štajersko, ki se je začel prve dni januarja 1942 prav na Suhorju pri Metliki.

Zaradi zdajšnji zdravstvenih – epidemioloških razmer nismo mogli tako kot vrsto let organizirati spominskega pohoda od Metlike do Suhorja. Po prihodu udeležencev pohoda v Dolnji Suhor smo pri spomeniku borcem XIV. divizije položili cvetje in prižgali sveče. Tako smo simbolično obudili spomin na udeležence partizanskega pohoda leta 1942 ter obudili spomin na veliko trpljenje in žrtve borcev in civilnega prebivalstva med dru-

go svetovno vojno. Ob tem sem se spomnil besed legendarnega partizanskega poveljnika Franca Severja - Frante, ki jih je kot slavnostni govornik izrekel na slovesnosti v Suhorju 7. januarja 2018: »Ko danes v bogati zakladnici NOV in PO Slovenije ter naše mogočne OF tudi v pohodu XIV. divizije odkrivamo pomembne izkušnje in utrjujemo ob tem vrednote našega odpora, se moramo otresti subjektivnih ocen, še bolj pa tistih napolnjenih z lažmi in poniglavostjo potomcev in častilcev kolaboracije, ki jih najdemo celo med nekaterimi našimi strankami in v Katoliški cerkvi. Z lažmi in jalovim klevetanjem mogočnega narodnoosvobodilnega boja skušajo že 75 let oprati protinarodna dejanja kolaboracije in izdajstvo svojih prednikov. Zato in zaradi časovne oddaljenosti smo dolžni zdaj objektivno, kritično in argumentirano spregovoriti o teh naših velikih dogodkih med drugo svetovno vojno, tudi o jurišnem maršu znamenite XIV. divizije.«

Milan Travnikar

79 LET OD DRAŽGOŠKE BITKE

Boj proti trojnemu okupatorju in domačim izdajalcem

Minilo je 79 let od dražgoške bitke, ene največjih bitk med drugo svetovno vojno v Sloveniji, ki je imela zgodovinski pomen za vso Evropo. Bitka Cankarjevega bataljona z Nemci je potekala od 9. do 11. januarja 1942. V bojih je padlo devet partizanov, Nemci pa so pobili 41 domačinov in požgali vas, ki so jo zatem popolnoma porušili.

Zaradi epidemije koronavirusne bolezni tradicionalne prireditve z množičnimi pohodi ni bilo mogoče izpeljati. Dogodek so tako 10. januarja zaznamovali s polaganjem vencev. Med drugimi sta ga položila predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman in prvi predsednik Slovenije Milan Kučan. K spomeni-

boju proti mednarodnemu fašizmu in domači reakciji je že dolgo časa pred agresijo opozarjala na grozečo nevarnost ter svoje članstvo, delavce, kmete in napredno inteligenco, organizirala za upor.

• Kot skupno vseslovensko protifašistično organizacijo so ustanovili Osvobodilno fronto: ve se, da 26. aprila 1941 v Vidmarjevi vili v Ljubljani. Predstavniki KPS, krščanskih socialistov, demokratskega krila Sokolov in slovenskih kulturnih delavcev so na tem sestanku sprejeli znameniti program OF, ki je jasno oznanil upor Slovencev proti fašizmu. V nasprotnem primeru bi kot narod izginili.

Nemci so vas požgali, nato pa še porušili.

ku padlim v Dražgošah je venec položil tudi predsednik republike Borut Pahor. V kraji izjavi je med drugim dejal, da bomo letos praznovali 30. obletnico razglasitve in ustanovitve naše države. »Spomniti pa se moramo tudi borcev Cankarjevega bataljona, partizanskega gibanja in vseh drugih osvobodilnih gibanj, posameznikov in skupin ljudi ter domoljubov,« je dejal in poudaril, da si želi praznovanje na Kongresnem trgu, da bi se vsi veselili praznika in zmage nad koronavirusom ter da bi odstranili razlike, ki so med nami. »Več je med nami tistega, kar nas povezuje, kot pa ločuje,« je prepričan predsednik Republike Slovenije.

Organizacijski komite dražgoške prireditve je ob obletnici bitke pripravil kraji film z naslovom Dražgoše 2021. V njem so predstavljena dejstva o dražgoški bitki, dogajanje pa so obogatili s kulturnim programom. Na filmu je tudi slavnostni govor Marijana Križmana, predsednika ZZB NOB Slovenije.

Povezava do filma
<https://cutt.ly/UjSsALe>

Poudarki iz govora
Marijana Križmana

• Aprila leta 1941 so nemški nacisti in italijanski fašisti ter njihovi sateliti v nekaj dneh pregazili tedanjo Kraljevino Jugoslavijo. Imperialistična agresija je bila za jugoslovanske narode hud udarec.

• V tedanjih zgodovinskih dramatičnih trenutkih je na jugoslovanskem ozemlju ostala organizirana kot ilegalna sila le KPJ, v Sloveniji pa KPS. Prekaljena v dolgoletnem

Slavnostni nagovor na spletni spominski slovesnosti ob 79. obletnici dražgoške bitke je imel Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije.

jem času slovenstva. Ni nas malo: 40.000!

• Leto 2020 je bilo zelo naporno, nepredvidljivo in nevarno zaradi epidemije, ki je sicer preplavila vso Evropo, ves svet. Toda nas je prizadela še politična viroza. Dobili smo novo vlado z veliko negativizma, cinizma in narejenosti; s poplavo novih delitev in sovražnega govora.

• Čas je, da Republika Slovenija sprejme zakon o prepovedi nošenja fašističnih in nacističnih, pa tudi ustaških simbolov, zakon o dosledni prepovedi sovražnega govora, kakršen se širi po družbenih omrežjih, zdi pa se, da je prestopil že kar prag državnega zbora.

• Spravili so se tudi na pokojnega Janeza Stanovnika, ker jih jezita njegov doprni kip ob slovenskem parlamentu in še bolj častni naziv, ki mu ga je ljudstvo spontano in več kot zaslužno podelilo – »oče naroda«. Prepri o tem bi bil nevreden njegovega spomina, mi bomo odgovorili s postavitvijo še enega spomenika v Novi Gorici julija letos in okroglo mizo o življenju in delu Janeza Stanovnika, ki mu ti današnji politikanti še do gležnjev ne sežejo.

• V letu 2021 pričakujemo veliko novosti in sprememb, predvsem pa konec vseh mogočih viroz. Pričakujemo vlado, ki bo skrbela za državljanke in nas ne bo delila po svoji podobi. Smo država in narod, ki je sestavni del Evropske unije in tistega velikanskega dela naše celine, ki temelji na protifašizmu in protinacizmu. Smo nepogrešljiv del protifašistične koalicije, ki je premagala največje in najpogubnejše zlo prej-

Predsednik Borut Pahor je položil venec k spomeniku v Dražgošah. (Foto: Daniel Novakovič/STA)

čast. S svojim delovanjem krepimo slovensko državnost in se zavzemamo za demokracijo, resnično domoljubnost in pokončno držo v mednarodnih odnosih. Prav tako se zavzemamo za spravljiv dialog o preteklosti in ob tem za spoštovanje zgodovinske resnice o najtež-

šnjega stoletja. Zavračamo kolaboracijo, ki poskuša spremeniti pošteno poglede na zgodovino druge svetovne vojne in oprati umazanijo sodelovanja z okupatorjem. Smrt fašizmu!

J. A.

SPOMINI – Ne sme v pozabo

Izjemna zmaga brez boja

Na območju občine Hrpelje - Kozina se je v času po kapitulaciji Kraljevine Italije dogodil primer, kakršen je izjemen v vojni zgodovini: oboroženo brkinsko ljudstvo je razorožilo elitno Prvo motorizirano divizijo Evgenija Savojskega, ki je bila namenjena priključiti se oboroženim silam nove italijanske državne tvorbe z imenom »Repubblica sociale Italiana« s sedežem v mestecu Salò ob jezeru Garda (Lago di Garda).

Italija je vojskovanje v okviru sil osi Rim-Berlin-Tokio nadaljevala tudi po kapitulaciji Kraljevine Italije. Mussolini je Salojsko republiko ustanovil že 17. septembra 1943. Načelnik generalštaba njenih oboroženih sil je postal general Gastone Gambara, ki je imel svoj sedež v Ljubljani kot komandant 11. armadnega korpusa italijanske kraljeve vojske. Gambara je bil zagrižen fašist. Kot tak je služil v Španiji, Albaniji, Grčiji, Etiopiji (Abesiniji). V Ljubljano je prišel v začetku leta 1943 kot naslednik generala Robottija (znanega po očitku »Si ammazza troppo poco!«).

Gambara je še pred kapitulacijo Kraljevine intenzivno sodeloval z nemškimi SS-generalom Erwinom Rösenerjem. Dopusčal je, da so nemške enote vstopale v tako imenovano Ljubljansko pokrajino, ki je bila formalno del Kraljevine Italije. (To je razkril Leon Rupnik v svojem zagovoru pred vojaškim sodiščem v Ljubljani.)

Divizijo vodil namestnik komandanta

Italijanska Prva motorizirana divizija Evgena Savojskega je sodelovala v napadu na Kraljevino Jugoslavijo aprila leta 1941. Potem je »delovala« na Hrvaškem od Karlovca do Dalmacije. Ko je bilo že jasno, da bo Italija kapitulirala, so jo usmerili proti Reki, vendar v mesto ni vstopila. Le komandant divizije, general grof Cesare Alessandro Giuseppe Maria Lomaglio, se je po sporazumu z Nemci odpravil na svoj dom v Rinco Monferrato pri Astiju, kar je bilo znotraj Mussolinijeve Salojske republike. Divizijo pa je poslal naprej pod vodstvom svojega namestnika, brigadnega generala Lombardija.

Divizija se je pomikala po cesti nad Reko proti Trstu. Ko se je bližala slovenskemu ozemlju, so slovenski partizani dobili obvestilo, da je divizija pri vasi Rupa. Dali so vedeti, da bi general Lombardi rad govoril s partizanskim poveljnikom. Ker nobenega komandanta bojne enote ni bilo, je nalogo, da divizijo zaustavi, dobil komandant mesta Ilirska Bistrica Milan Guček. Vojske ni imel, čeprav je bilo mnogo oboroženih ljudi. Oddiral je torej in divizijsko kolono dohitel v Podgradu. Imel je le enega spremljevalca. Oba sta bila brez vojaških činov. Vozila sta se v rdečem odprtem avtomobilu.

Guček je zahteval, »da se preda vsa divizija, samo oficirji smejo obdržati osebno orožje«. General je vse to ignoriral in ukazal: »Naprej!« O tem je Milan Guček zapisal: »Bil sem brez moči. Pred mojimi očmi se je vrstila dolga kolona tankov, tanket, avtoblind, avtomobilov, kamionov. Polzeli so proti Materiji. Računal sem na naše tam okoli.«

V tem delu Slovenije v tistem času ni bilo nobene večje bojne partizanske enote. Bilo pa je mnogo moških, ki so se vrnili iz zaporov in italijanskih bataljonov, ki so komaj čakali, da povrnejo fašistom vsaj del tistega, kar so sami in njihovi starši pretrpeli med italijansko okupacijo.

Pogajanja v gostilni v Gradišču

Vendar ni bilo nobenih izgredov, nobene samovolje, kaj šele kakršnega koli kriminala. Vse to je vodil Okrožni odbor OF za Brkine in slovensko Istro. Ljudje so že od leta 1941 sprejemali Osvobodilno fronto za svojo oblast in so njena navodila spoštovali. Bilo je naravnost nenavadno, da v tistem splošnem razsulu in ob nastopajočih nemških silah ni bilo nobenih nepoštenih dejanj. Bilo je tudi mnogo žensk, ki so se hotele javiti v partizanske enote, in bilo je ogromno različnega orožja. Pokalo je kot na resnični fronti. Vseposvobod so goreli ognji, ljudje so peli, še bolj pa vpili.

In samozavestnemu generalu Lombardiju ni bilo več jasno, kakšen je položaj. Ko je divizijska predhodnica pri Markovščini naletela na prepreko iz nekaj drevesnih debel, se je ustavila in sporočila generalu, da ne more naprej. Takrat se je ustavila tudi divizija. In ko je bil štab divizije ravno v Gradišču, so se tam pojavili dostojni ljudje. Čeprav niso bili v oficirskih uniformah, so zahtevali, da divizija preda celotno orožje in opremo. Oficirji lahko zadržijo pištole. Če pa se organizirano priključijo partizanom, se pravi v bojnem postroju, potem zadržijo vse, kar imajo. »Pri diviziji je bil tudi bataljon alpincev, ki je izjavil, da se je pripravljen skupaj s partizani boriti proti nemški vojski« (Ferenc, str. 163). Pogajali so se v gostilni v Gradišču, in to cela dva dneva. Ker so Slovenci govorili slovensko, je moral tolmač prevajati vse izrečeno, to pa je bilo zamudno.

Divizija pa je stala in čakala. Na koncu ni bilo več ne vojakov ne oficirjev. Tudi alpini so izginili. Kar je še ostalo, so »partizani« razorožili. Plen je bil ogromen. Razvozili in poskrili so ga po dolinah. Nekaj plena so odpeljali tudi hrvaški partizani.

Dogodek si zasluži spominsko obeležje

In tako je nemško vrhovno vojaško poveljstvo dne 12. septembra

1943 zapisalo v svoj vojni dnevnik: »Zaradi pomanjkanja naših sil ni mogoče preprečiti, da ne bi v Gorici, Trstu in na Reki številno orožje padlo v roke upornikov.« (KTB/WFSt Ferenc, Kapitulacija Italije in NOB v Sloveniji, v jeseni 1943)

Že v zakladnici latinskih pregovorov je zapisano: Audaces fortuna adiuvat (Drznim sreča pomaga). Brkinci so bili drzni in so premagali neprimerno močnejšega sovražnika. Veliki umetnik vojne, kitajski general (Sun Tsu) Sunzi, ki ga študirajo na vseh vojaških akademijah po svetu in so ga Američani in Angleži natisnili za svoje oficirje, je zapisal: »Pot vojne je pot prevare. Vrhunska odlika ni zmagati v vsaki bitki, temveč poraziti sovražnika brez boja.« Tako zmago so izbojevali pogumni in odločni Brkinci na ozemlju občine Hrpelje-Kozina v dneh od 13. do 15. septembra 1943 na območju od Markovščine do Obrova.

Zato primorski partizanski borci predlagamo, da občina Hrpelje - Kozina v skladu z našim pravnim redom in zgodovinsko tradicijo vseh narodov sveta odloči, da se na primernem kraju njenega ozemlja postavi obeležje v spomin na to zgodovinsko vojaško zmago.

Dušan Puh st.,
rezervni podpolkovnik SV

Mlake nad Muto

Hermanov bunker – Micka

Na Mlakah nad Muto stoji gorska kmetija, ki jo domačini imenujejo Pri Hermanu. Kmetija se razprostira ob meji z Avstrijo. Znano je, da so na tej zemlji kmetovali zavedni slovenski gospodarji in srčne gospodinje, ki so v času vojne nasitile številna lačna partizanska usta. Domačija je obdana z gostim gozdom, ki je bil dobro skrivališče in pribežališče lačnim, mokrim, premraženim, ozeblim in utrujenim partizanom, terencem, ranjenecem in bolnim tovarišem.

Pribežališča in skrivališča v kmečkih domovih so bila v tistih časih silno nevarna. Nemci so občasno temeljito preiskali hiše in gospodarska poslopja. Še posebno natančni in zagnani so bili po spopadih z »banditi«, saj so sumili, da kmetje skrivajo ranjence ali v raji odvezto blago. V primeru, da so našli sled, orožje ali ranjence, je sledila izselitev domačinov v taborišča smrti, hiše in gospodarska poslopja pa so požgali do tal. Nihče med nami pa nikoli ni izvedel za usode nesrečnih zajetih ranjencev. Maščevanja sovražnikov so bila strašna.

V sredini leta 1944 je bilo terencem naloženo, da pripravijo vse potrebno za prihod večje skupine partizanov na to najbolj severno območje partizanskih operacij – pričakovali so Lackov odred. Gospodar Herman je dobil nalogo, da skupaj z zaupniki pripravi

Skrivališče terencev pri Hermanu

zemljanko. Tako je nastal Hermanov bunker, ki so ga poimenovali Micka. Že sama izbira kraja je bila izjemna. Bunker je bil vkopan v strm zemeljski rob, na katerem so kraljevale stare bukve, s spodnje strani je kot naravni prostor za odlaganje izkopane zemlje mejil na grapo, obdana z velikimi kamni. Ves ta prostor so obdajale mogočne smreke in bujna podrast, ki je kakor zavesa zakrivala ozka vhodna vrata. Graditelji so si dobro zamislili dostop do bunkerja. Od glavne poti je vodila steza po strugi potoka, da so zbrisali sledi psom, v zimskem času pa ni bilo vidnih gazi. Le kakšnih deset korakov od

struge je pot do bunkerja vodila po varni naravni polici do samega vhoda. Bunker je bil vkopan v trdno zemeljsko strmino. Podpirali so ga tramovi sušic, del tal in dve steni so bili obiti z deskami. Štirimetrose deske niso segale povsem do konca stene, tako da je bila zemljanka globoka okrog pet metrov, v širino je merila več kot dva metra in dobra dva metra v višino. V prostor je bilo stisnjenih šest pogradov, ob katerih je bil majhen prostor za prtljago. Povsem zadaj je bila v tla skopana okrogla luknja, pokrita s tramovi. Ta naj bi služila kot latrina. Po načinu gradnje je bila to solidno izdelana zemljanka. Samo delo je izdajalo graditelja, ki naj bi imel izkušnje s soške fronte. Herman je torej dobil nalogo, da

pripravi zemljanko – bunker. Gospodarji so jo s pomočniki ves mesec kopali v gozdu. Da bi prikrili gradnjo bunkerja, so hkrati malo nižje kopali gozdno pot. Pa ne samo to, Hermanovi so zagotovili tudi vse gradivo. Les so morali posekati, razžagati in skrivaj znositi dva kilometra daleč v strmino k bunkerju. Bunker so dogradili jeseni in tako je bil pripravljen za vselitev. Kdo vse ga je uporabljal, zaradi tajnosti ni nobenih podatkov. Tudi tisti, ki so k bunkerju prinašali hrano, niso nikoli smeli vstopiti vanj.

Resnično smo lahko hvaležni in ponosni na številne takšne ljudi, ki so v času druge svetovne vojne pomagali pri uporabi, podpirali partizanski boj, kot civilisti v svo-

jih domovih skrivali bolne in lačne tovariše, si trgali od ust tisti garaško pridelani kos črnega kruha, bili pripravljene žrtvovati življenje. Po vojni so kljub poštemu in trdemu delu na gorskih kmetijah, ki so komaj preživljale ljudi, ki so živeli na njih, zapadli pod obvezne oddaje in iz obljud, ki so jim bile dane, ni ostalo nič, le boj za golo preživetje. Hermanov bunker je pošteno načel zob časa, zato so Hermanovi v njegovi bližini postavili obeležje, ki je tudi propadlo. Občinski odbor borcev za vrednote NOB Muta je na pobudo tovariša K. Valtla izpeljal akcijo obnove spominskega obeležja v bližini kraja, kjer je bil bunker Micka. Granitno spominsko ploščo, ki jo je podaril in izdelal Novica Tonič, smo postavili v septembru leta 2013, in sicer na mesto ob koritu Hermanove studenčnice ob cesti na Pernice v bližini nekdanjega bunkerja. Vsa zahvala za postavitev obeležja gre tovarišema Valtlu in Toniču ter ne nazadnje tudi naslednikom Hermanovih gospodarjev. Plošča naj bo v spomin in opomin vsem, ki želijo pozabiti, kaj plemenitega in dobrega za svobodno Slovenijo so med narodnoosvobodilnim bojem žrtvovali krajani tako majhnih obmejnih zaselkov, kot so Pernice.

Marija Tandler
(po osnovnem zapisu K. Valtla)

Urejeno okolje ob plošči v gozdu

V METEŽU ZGODOVINE

120. obletnica rojstva Antona Ukmarja

Na Proseku se je 15. decembra 1900 rodil eden najvidnejših primorskih revolucionarjev, Anton Ukmar. Njegova življenjska pot je poučna zgodba primorske zgodovine. Je podoba Kraševca, ki je v času najhujše fašistične strahovlade ilegalno deloval v organizaciji Borba, obenem pa se je v okviru delavskega gibanja povezoval z italijanskimi protifašisti.

Delavskemu gibanju se je zapisal že sedemnajstleten. Kot železničarja so ga italijanske oblasti po zasedbi Primorske premestile v Genovo, kjer se je pridružil italijanski komunistični partiji. Bil je odpuščen iz službe in aretiran, vrnil se je na Prosek in sodeloval v nastajajoči protifašistični organizaciji Borba. Ker mu je grozila aretacija, se je umaknil v Ljubljano, nato pa je v Parizu sodeloval pri komunističnem glasilu Delo. Na kongresu italijanskih komunistov je poročal o fašističnem nasilju nad primorskimi Slovenci. KPI ga je v tridesetih letih poslala na izobraževanje v Sovjetsko zvezo in od tam leta 1936 v Španijo. Postal je politični komisar oddelka obveščevalne službe pri španski armadi, v bojih na Ebru pa je bil komisar čete mitraljezcev. Po umiku republikanske vojske je bil leta 1939 interniran v Franciji. KPI ga je poslala v Etiopijo kot inštruktorja pri tamkajšnjem osvobodilnem gibanju, ki se je borilo proti italijanski okupaciji. Leta 1941 se

je vrnil v Pariz, kjer so ga aretirali, po pobegu iz zapora pa je pomagal ustanavljati partizanske enote po Južni Franciji. Po kapitulaciji Italije

je bil poslan v Ligurijo, kjer je leta 1944 postal komandant italijanske partizanske 6. operativne cone. Leta 1945 je prevzel poveljstvo nad Genovo in vodil osvoboditev mesta, mestne oblasti pa so mu podelile naziv častnega meščana.

Junija 1945 se je Anton Ukmar vrnil v Trst, ki je tedaj postal torišče boja velesil za svetovno prevlado in ki so ga pretresali hudi poulični spopadi za razmejitev. Bil je predsednik odbora OF za STO, ukvarjal pa se je tudi z gospodarskim razvojem, saj je prav on ustanavljal in celo poimenoval številne gospodarske družbe, ki so pozneje postale nosilke primorskega razvoja. Zaradi njegove vloge pri organiziranju velike tržaške stavke so ga preganjale angloameriške zasedbe-

ne oblasti in znova je okusil zapor. Bil je trn v peti italijanskim nacionalistom, po razkolu v delavskem gibanju, ki ga je v letu 1948 povzročila resolucija Informbiroja, pa tudi Vidalijevim kominformovcem, ki so mu hudo zamerili odločitev za Tita. Čas kominforma je doživljal kot osebno tragedijo, saj je moral kot na Kominterno vezani revolucionar izbirati med Moskvo in lastnim narodom. Odločil se je na temelju svojih moskovskih izkušenj s stalinizmom in trdne narodne zavesti.

V Trstu zanj ni bilo več varno, zato je pogosto spreminjal bivališče, leta 1954 pa je bil službeno premeščen v Ljubljano, kjer je dočkal upokojitev. Leta 1956 se je z ženo Nelo in hčerjo Dunjo preselil v Koper. Tu je vodil borčevsko organizacijo, bil je član številnih političnih teles, za rekreacijo pa je do smrti leta 1978 obdeloval košček zemlje. V Koprso po njem poimenovali trg in šolo na Markovcu.

Ukmar je bil samostojna osebnost. Seveda je bilo njegovo delovanje v Moskvi sredi tridesetih let v veliki meri pogojeno s tedanjimi razmerami in zanesljivo je moral izpolnjevati naloge, ki so mu jih naložili. Toda sosledje dogodkov dokazuje, da je v veliki meri deloval samostojno oziroma da je sledil svoji identiteti primorskega Slovenca in iz nje izvirajočim vrednotam.

S. B.

DAN RUDOLFA MAISTRA

Stotnik Edvard Vaupotič

Domovinsko društvo generala Rudolfa Maistra Maribor je ob 23. novembru, dnevu Rudolfa Maistra, na pročelju nekdanje meljske vojašnice z veliko hvaležnostjo in ponosom odkrilo spominsko ploščo Maistrovemu sodelavcu in soborcu, stotniku Edvardu Vaupotiču.

Maistrov tesni sodelavec Edvard Vaupotič je končno dobil spominsko ploščo na meljski vojašnici v Mariboru (arhiv DDGM Maribor).

23. novembra 1918 je stotnik Edvard Vaupotič odločilno pripomogel k Maistrovi razorožitvi zelene garde. Ta si je skupaj z nemškim mariborskim občinskim svetom prizadevala, da ob koncu prve svetovne vojne Maribor ostane v nemških rokah. Edvard Vaupotič, doma iz Svetega Jurija ob Ščavnici, se je vsa štiri leta velike vojne pogumno boril na različnih frontah od Galicije preko Karpatov do znamenitega Doberdoba. Bil je cenjen častnik

avstrijske vojske, večkrat ranjen in odlikovan. Ob koncu prve svetovne vojne se je pridružil generalu Maistru in mu 1. novembra 1918 pomagal prevzeti vojaško oblast nad Mariborom in vso Spodnjo Štajersko. Maistru je veliko pomagal s koristnimi obveščevalnimi informaci-

jami in zato mu je general zaupal izdelavo tajnega načrta, po katerem je lahko Maister s hitro in nepričakovano akcijo razorožil in razpustil zeleno gardo in jo z njenimi častniki vred pognal iz Maribora. Dobro načrtovana akcija se je začela v noči z 22. na 23. november 1918 in je trajala borih 47 minut. Takoj zatem je Maister obvestil mariborskega župana Ivana Schmidererja, da je zelena garda razpuščena in prisiljena v 24 urah zapustiti mesto Ma-

ribor. Maribor je bil svoboden, mesto je skupaj s civilnimi in vojaškimi oblastmi lažje zadihalo, Maister pa se je lahko začel bolj spogledovati s Koroško.

Edvard Vaupotič je po odlično opravljeni obveščevalni nalogi prevzel poveljstvo 2. bataljona 45. mariborskega pešpolka in se z njim utrdil na odseku Špilje in območju od Lučan do Radgone. Po ustanovitvi prve jugoslovanske države SHS 1. decembra 1918 je Vaupotič postal častnik jugoslovanske vojske in v njej dosegel čin pehotnega podpolkovnika. Bil je cenjen častnik in je dočkal tudi nemški napad in okupacijo Jugoslavije leta 1941. Pristal je v nemškem ujetništvu. Po končani vojni je kmalu postal član organizacije Zveze borcev. Vse do smrti 1953 je kot vojaški invalid z ženo živel v Košakih v Mariboru. Potomcev nista imela. Umrl je zaradi srčne kapi in je pokopan na pobeškem pokopališču blizu grobnice generala Maistra. Spominsko ploščo so mu odkrili predsednik mariborskega Maistrovega društva prof. Aleš Arih, brigadir Slovenske vojske Ernest Anželj in predstavnik zveze veteranov vojne za Slovenijo Tone Korošec. S tem dejanjem se je društvo trajno oddolžilo tesnemu Maistrovemu sodelavcu za njegov prispevek v bojih za severno mejo v prevratnem letu 1918.

Dr. Marjan Toš

DOGODKI

70 let osrednjega spomenika NOB

Dobrih pet let po koncu druge svetovne vojne so na največji državni praznik nekdanje države, 29. novembra 1950, v Oplotnici, v parku v osrednjem delu vasi, odkrili spomenik. Postavila ga je krajevna organizacija ZZB NOV Oplotnica. Idejni načrt je prispeval Franjo Božič, sam udeleženec narodnoosvobodilnega boja in direktor kamnoloma Granitna industrija Oplotnica. Kamnolom je bil seveda v Cezlaku, uprava pa v Oplotnici. Spomenik je sestavljen iz štiri metre visokega granitnega stebra, ki ga na vrhu zaključuje peterokraka zvezda. Postavljen je na 1,60 metra visokem stopničastem podstavku, prav tako iz granita. Spomenik so izdelali domači kamnoseki. Na straneh spomenika so pritrjene plošče z 59 imeni in priimki padlih in ubitih ter verzi iz pesmi Karla Destovnika - Kajuha. Priče takratnega slovesnega dogodka se

Pred osrednjim spomenikom vsako leto pred dnevom spomina na mrtve pripravimo komemoracijo skupaj z Osnovno šolo Pohorskega bataljona Oplotnica, domačimi kulturnimi delavci in ob pomoči občine.

spominjajo veličastnosti, ko so se domačini ob zvokih cezlaške godbe na pihala in bogatem kulturnem programu poklonili svojim dragim, ki so dali največji prispevek za svobodo – svoje življenje. Čas teče, a spomenik ostaja kot spomin in opomin za zdajšnje in prihodnje rodove. Drago Mohorko

Namesto sveče in cvetja

Koroška je polna bogatih ali skromnih, pa tudi propadajočih obeležij, ki nosijo enaka sporočila ali bolje opozorila: nikoli več vojne! V nebo vpijejo se žrtve gestapovske mučilnice v Dravogradu ter njihov grobovi v Drobčevem lesu v Črnečah, na Viču pri Dravogradu, v Dularjevem gozdu in grobišče izmaličenih in naplavljenih trupel, ki sta jih gestapo in SS z mostu zmetala v Dravo. Mučne so misli na pomor Sabodinove družine na Libeliški gori, vržene v plamene goreče domačije, in na enako usodo Kohovih na Kozjem Vrhu nad Dravogradom ter usoda Koširjeve družine v Otiškem Vrhu, ki se je končala z zoglenelim truplom matere, zgorelima dvojčkoma in za hudimi strelnimi ranami umrlim očetom. Nič manj grozljiva ni zgodba, ki jo pripoveduje spominski zapis na pogorišču Pečovnikove-Medvedova domačije pod Košenjakom, kjer so v plamenih svoje hiše zgoreli mati Terezija in njena hči ter še tri žrtve.

Ne morejo misli mimo onih, ki so v prvih dneh aprila 1941 z orožjem branili svoj dom in v boju padli. 7. aprila se je trojica pripadnikov tedanje vojske pri Črnečah z orožjem uprla prodirajočemu sovražniku iz smeri mejnega prehoda Libeliče proti Dravogradu. Na boje in 23 padlih braniteljev Dravograda opominja na tem mestu postavljeni spomenik.

Iz časa narodnoosvobodilnega boja spomenik pri Junčku pod Košenjakom kliče v spomin enega najbolj tragičnih trenutkov borcev Lackovega odreda in neizbrisno ohranja imena 16 padlih partizanov. Temu se pridružuje spomenik pri Medvedu v Otiškem Vrhu, ki tragično zgodbo dogodkov pri Medvedu s 1. na 2. februar 1945 končuje s šestimi ubitimi partizani. Tudi Maistrovi borci, padli v bojih leta 1919, s spomenikom sredi Dravograda in verzi generala Maistra opozarjajo na dogodke pred več kot sto leti:

»Umrl smo za meje domačije in terjamo, da vi, ki ste ostali, z dejanji boste dokaze dali, da težka zemlja nas zaman ne krije.«

Vlado Mrzel

Pomoč prizadetim v potresu

Tovarišice in tovariši, spoštovani prijatelji

V Zvezi združenj borcev za vrednote NOB Slovenije smo se odzvali na nesrečo rušilnega potresa v hrvaški Petrinji, ki je povzročil veliko materialno in humanitarno katastrofo, tako da bomo do 15. marca 2021 zbirali denar za pomoč prizadetim in obnovu porušenega.

Povezali smo se z našo prijateljsko in stanovsko organizacijo, Savezom antifašističkov boraca i antifašista republike Hrvatske, in njenim predsednikom Franjem Habulinom, s katerim sem v stalnem stiku. Glede na dejstvo, da bo obnova domov največji finančni zalogaj, bomo zbrana sredstva dali za ta namen in tako bodo dosegla največji učinek za uresničitev programa obnove. Naj nas tudi v tej humanitarni akciji povežejo vrednote narodnoosvobodilnega boja, prijateljstvo in cilji, ki so bili in so temeljno sporočilo partizanskega boja.

Zbiranje sredstev poteka preko Ustanove Franca Rozmana - Staneta, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana.

Številka transakcijskega računa za nakazilo je SI56 0201 0003 5787 825, sklic SI00 2021.

Marijan Križman, predsednik

Korenine slovenske državnosti – 30 let osamosvojitve**Naselitev naših prednikov**

Piše: dr. Martin Premk

Ozemlje današnje Slovenije je poseljeno že od pradavnine dalje. Še preden so ta območja osvojili Rimljani, so tu živela različna plemena, kot so Kelti, Japodi, Tavrski, Iliri in drugi. Ko so Rimljani sredi prvega stoletja dokončno osvojili tukajšnja ozemlja, so se tu začeli naseljevati romanski prišleki, staroselci pa so bili večinoma romanizirani. Nastajati so začela prva mesta, kot so Emona, Petovia in Celeia, zgrajena so bila cestna omrežja. Tukajšnje območje je začelo gospodarsko in družbeno napredovati, v četrtem stoletju je tu začela prevladovati krščanska religija, v mestih so zrasle tudi prve krščanske cerkve.

Ker tukajšnje ozemlje omogoča najlažji odstop do Apeninskega polotoka iz vzhodne smeri, je bilo večkrat na udaru vdorov raznih plemen in večkrat opustošeno, predvsem po delitvi Rimskega

cesarstva leta 395 do dokončnega propada zahodnega Rimskega cesarstva leta 476. V teh burnih časih so tukajšnje ozemlje prečkala in se tu naseljevala različna germanska plemena, med njimi so bili najvplivnejši Langobardi, ki so se na tem območju za stalno naselili po propadu rimske oblasti. Po letu 550 pa so se s severovzhoda na naše ozemlje prvič začela naseljevati slovanska plemena, naseljevanje se je še povečalo po odhodu Langobarđov v notranjo Italijo leta 568. Slovanska plemena so takrat skupaj z Avari naselila celotno območje Češke, Moravske, Panonije in vzhodnih Alp, tudi dele današnje Slovenije. Nato so se slovanska plemena polagoma začela osvobajati avarske nadoblasti in se po letu 622 združevati v Samovo plemensko zvezo. V njegovi plemenski zvezi je bila tudi že kneževina Karantanija pod knezom Valukom. Po Samovi

smrti leta 658 je njegova zveza razpadla, obdržala pa se je kneževina Karantanija s sedežem v Krnskem gradu na Gosposvetskem polju. Zajemala je območje Vzhodnih Alp, ki takrat še ni bilo poseljeno z Germani oziroma poznejšimi Nemci, ter dele Panonske nižine, kjer tudi še ni prišlo do naselitve Ogrov oziroma Madžarov. Zato je bilo na tem območju takrat poleg Karantanije verjetno še več drugih slovanskih kneževin, kot kneževina Karniola južneje in kneževina Liburnija severno od Karantanije ter kneževina vzhodno ob Muri.

Kneževina Karantanija je nato začela izgubljati samostojnost, ko je leta 743 zaprosila germanske Bavarce za pomoč pri obrambi proti Avarom. Po uklonitvi Bavarcev se je začelo tudi vnovično pokristjanjevanje tukajšnjih krajev, ki je bilo vođeno iz nadškofj Oglej in Salzburg in proti kateremu je bilo

več uporov. O pokristjanjevanju Slovanov so v salzburški nadškofiji v letih 870 in 871 napisali kroniko »O pokristjanjevanju Bavarcev in Karantancev«. Prav ponovno pokristjanjevanje Slovanov po izgubi karantanske samostojnosti je največji trn v peti zagovornikom raznih »avtohtonih« in »venetskih« teorij, ki imajo zaradi manjvredno-

stnih občutkov ali drugih vzrokov težave s sprejemanjem svojih slovanskih korenin. Če bi bili namreč naši predniki »staroselci od nekdanj«, jih ne bi bilo treba znova pokristjanjevati, saj je bilo tukajšnje ozemlje krščansko že v času rimskega cesarstva.

(se nadaljuje)

Ob stoti obletnici rojstva Dušana Bordona**Revolucionar in žrtev vojnega nasilja**

Študent, revolucionar, partizan in žrtev fašističnega nasilja Dušan Bordon se je rodil 16. decembra 1920 v Trstu. Oče Dragotin, doma iz Kavaličev pri Sv. Antonu – Koper, in mama Ana Turk iz Marezig sta se preselila v Trst, kjer sta si poskušala urediti znosnejše življenje, vendar sta se zaradi fašističnega nasilja kmalu umaknila na Ptuj, od tam pa sta odšla v Ljubljano, kjer je Dušan obiskoval ljudsko šolo in gimnazijo. Na Filozofski fakulteti je študiral romanistiko. Leta 1938 je začel izdajati časopis Slovenska mladina, katerega je urejal in pisal članke pod različnimi psevdonimi. K temu delu je pritegnil tudi Karla Destovnika – Kajuha. Priključil se je študentski brigadi na Hrvaškem, vendar se je kmalu vrnil v Ljubljano, kjer je v ilegalni ustanovljal partijske celice in organiziral zbiranje orožja.

2. julija 1941 je Dušan obiskal starše. Zaradi izdajstva je bil aretiran z bratom Radom, zaprt v Ljubljani in nato sta bila brata deportirana v italijansko taborišče. Ker sta iz vsakega taborišča poskušala pobegniti, sta bila leta 1943 premeščena v taborišče Renicci v Toskani. Nekaj dni pred kapitulacijo Italije sta s skupino Slovencev pobegnili in po nasvetu domačina so ostali v bližnjih gozdovih in se povezali s partizani. Dušan je sodeloval pri ustanovitvi 24. garibaldijske brigade Pio Borri, bil je njen prvi politični komisar.

Usodnega 13. aprila 1944 je s sku-

Dušan Bordon

pino partizanov napadel salojske fašiste pri Samprocinu blizu kraja Caprese Michelangelo. Ti so se razdelili v dve skupini in partizane nameravali obkoliti. Umik je kril Rus Pjotr, ker pa mu je puška zatajila, je ostal tudi Dušan in sta tako oba padla, med umikajočimi partizani je bil samo eden ranjen. Brat Rado je drugi dan poskrbel, da sta bila padla pokopana v gozdu. Takoj po vojni sta bila prenesena na bližnje pokopališče in leta 1973 v jugoslovansko kostnico v Sansepolcro.

Dušana se v Sansepolcro še danes spominjajo, in to ne samo zaradi jezika, temveč zaradi njegove svobodomiselnosti, upornosti, spoštovanja ljudi in predvsem zaradi herojstva, ko je žrtvoval življenje, da je rešil sotovariše – borce.

Po njem so leta 1972 poimenovali Osnovno šolo v Semedeli v Kopru. Generacije »bordonovcev« poznajo življenje študenta, revolucionarja in borca za pravice, kar si Dušan ob 100. obletnici rojstva tudi zasluži. Njegov brat Rado, partizan, pesnik, ki je po vojni živel v Ljubljani, je ob smrti brata napisal pesem:

POKOP

*Nikoli več ne bodo mi sijale
dobrotne oči, mi usta govorila,
ki marsikdaj so me potolažila,
ko v meni so moči se že rahljale.*

*Nikoli več ne bodo mi dajale
prijazne roke v trudno dlan krepčila.
Nič več ne bo uporna pest se bila
na cestah, ki v svobodo so peljale.*

*Slovo za zmeraj od življenja jemlje.
In dasi usta so mu bleđa, nema,
prešinja jih nasmeh, kot da le drema.*

*Zamolko v mračni gozd zveni lopata
in težke grude nedomače zemlje
se zgrinjajo mi na srce in – brata.*

Vojko Vodopivec

Bevkovo leto na Cerkljanskem**Pisatelj, pesnik, dramatik in partizan**

Iztekle se je leto, ki je bilo v Mestnem muzeju Idrija posvečeno 130. obletnici rojstva pisatelja Franceta Bevka, hkrati je minilo tudi 50 let od njegove smrti. Pisatelj, pesnik, dramatik, publicist, prevajalec, partizan in častni občan Idrije je neločljivo povezan z idrijsko cerkljanskimi konci. Kot domačin je življenje in utrip teh krajev izjemno dobro poznal. S svojo ustvarjalnostjo in talentom mu je posebno mesto naklonil tudi v slovenski literarni krajini, zato je včasih imenovan kar za glasnika Cerkljanske. Vse življenje se je na moč trudil, da slovenska beseda dobi svoje zasluženno mesto. Koledarsko leto 2020 je bilo v spomin na pisatelja

Bevkova domačija v Zakojci

v Cerknem razglašeno kot Bevkovo leto. V Mestnem muzeju Idrija so se čez leto še posebno trudili počastiti Bevkova jubileja, saj je muzej skrbnik dela bogate Bevkove zapuščine. Na gradu Gewerkenegg je Bevkova spominska soba, v kateri je razstavljena pisateljeva delovna soba iz ljubljanskega stanovanja, opremljena z bogato knjižnico. Lansko leto se prekriva tudi s 30. obletnico odprtja Volarjeve domačije, preurejene v spominski muzej. Domačija je v visoko ležeči vasi Zakojca pri Cerknem, kjer je France Bevk preživljal otroška leta.

Lanskoletna osrednja slovesnost naj bi potekala 20. septembra, vendar je bila zaradi epidemije odpo-

vedana. Dogajanje so delno preselili na splet. Kljub razmeram in ob upoštevanju priporočil NIJZ so na Bevkovi domačiji našeli okoli sto obiskovalcev. V Cerkljanskem muzeju je bila v okviru praznovanja Bevkovega leta na ogled likovna razstava članov Likovne sekcije pri DU Cerkno, na čipkarski razstavi pa je bilo mogoče občudovati celo sklekljano podobo pisatelja. Idrijski muzej je sodeloval na predstavitvi knjige Andreja Mavrija Primorski emigranti v Žalcu, ki opisuje tudi življenje nekaterih izseljenih cerkljanskih družin, Mladinska knjiga pa je izdala knjigo Borisa Jukića z naslovom France Bevk – Od Pestrne do Čedermaca. Mari-

France Bevk

ga gibanja v Slovenskem Primorju (predsednik Pokrajinskega odbora OF za slovensko Primorje in Trst); do konca vojne in po osvoboditvi je deloval v organih oblasti: od februarja leta 1944 je bil član predsedstva SNOS in izvršnega odbora OF ter predsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora za slovensko Primorje (izmenično z Jožo Vilfanom), po osvoboditvi predsednik Slovensko-italijanske antifašistične unije v Trstu, podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine LRS (1947–53), večkrat republiški in zvezni poslanec in bil član delegacij, med drugim na mirovni konferenci v Parizu leta 1946. Po drugi svetovni vojni je živel v Trstu, nato pa v Ljubljani in Rožni dolini pri Novi Gorici. Pokopan je na slankanskem pokopališču.

S. B.

PESEM**Kladivo in nakovalo**

*Ko skovana se rezila
bodo v jutru prekalila
in se pesem kladiva konča,
v rosni travi obležijo,
v ranem soncu zablestijo
svetli meči novega sveta.*

Svetlana Makarovič

POGOVOR

Dr. Anica Kos Mikuš

»Mene ne vabijo na rojstne dneve, ker sem revna«

Dr. Anica Mikuš Kos, upokojena otroška psihiatrinja in filantropinja. Svoje življenje je posvetila duševnemu zdravju otrok, med drugim je bila vodja oddelka za otroško psihiatrijo na ljubljanski Pediatrični kliniki in vodja Svetovalnega centra za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani. Od upokojitve naprej velja za eno vodilnih strokovnjakinj za pomoč otrokom, ki so jih prizadeli oboroženi konflikti. Ob sodelovanju z učitelji je strokovno pomagala pri psihičnem okrevanju travmatiziranih otrok na Kosovu, v Bosni in Hercegovini, Čečeniji, Ingušetiji, Severni Osetiji, Moldaviji, Afganistanu, Pakistanu, Iraku in Gazi. Je avtorica številnih del o duševnem zdravju otrok. Je tudi predsednica Slovenske filantropije, srčike prostovoljstva na Slovenskem. Za svoje plemenito delo je prejela različna visoka javna priznanja, med drugim je častna občanka mesta Ljubljana.

Dr. Maca Jogan

V svojem delu *Moje življenje, moje delovanje ste pred skoraj desetimi leti zapisali: »Ob delu z ljudmi, ki so doživeli vojne grozote v Bosni in Hercegovini, na Kosovu, na Kavkazu, sem se veliko naučila. Spoznala sem, da imajo ljudje neizmerne vire za obvladovanje izgub in travmatskih doživetij, da je v najtežjih okoliščinah veliko medčloveške pomoči, da so med ljudmi naravni zdravilci, ki znajo bolje pomagati kot jaz z vsem svojim strokovnim znanjem. Odkar delam na območjih, ki so jih prizadele vojne, sem postala mnogo skromnejša, mnogo manj zaverovana v svoja strokovna znanja. Kljub vsemu zlu, s katerim se srečujem, se zaradi ljudi, s katerimi delam – Bosancev, Albancev, Čečenov, Osetijcev, Iračanov – moja vera v ljudi ni zmanjšala.«*

Katere življenjske izkušnje od zgodnjega otroštva naprej so pripomogle k tej vaši plemeniti humani drži?

Ne vem, ali je to kakšna posebno plemenita drža. Kot otrok sem doživela drugo svetovno vojno. Od leta 1943 sem bila s starši v partizanih v Slavoniji. V času ofenziv me je bogat kmet, ki verjetno ni bil navdušen nad socialistično družbeno ureditvijo, reševal pred Nemci in ustaši. Bila sem partizanski povrh pa še judovski otrok. Vsak sosed bi kmeta lahko prijavil. To je plemenitost. Veliko človeško lepega sem doživela med vojno, srečala velike ljudi – velike v svoji človečnosti, med drugim tudi dr. R. Kukovca, ki je delal v isti gozdni partizanski bolnišnici kot moja mama. Svoje delovanje vidim bolj kot opravljanje svoje človeške dolžnosti, morda tudi da vrnem vsaj malo tega, kar sem prejela. Ja, in res sem veliko plemenitih ljudi srečala tudi na vojnih območjih, na katerih sem pozeje delala.

Kdaj in v kakšnih okoliščinah se je začelo vaše kritično presojanje tistega teoretičnega znanja, ki je veljalo kot znanstveni temelj vašega specialističnega poklicnega delovanja? Katere neposredne izkušnje so zlasti vplivale na oddaljevanje od »zapovedanih« vednosti?

Pravzaprav že zelo zgodaj v moji strokovni karieri. Moji kritični pogledi na stroko so izhajali in izhajajo iz osebnih življenjskih izkušenj in delovnih izkušenj. Preživela sem vojno, delala kot pediatrija na proletarskih Jesenicah, opazovala svoj vsakdan in ljudi v njem v Ljubljani, nabirala izkušnje ob pedopsihiatričnem delovanju in še posebej kritično razmišljala o stroki pri svojem delovanju na vojnih območjih. Ob poklicnem delovanju se mi je zdelo, da živim v dveh svetovih: v svetu svoje ambulante, kliničnega dela in v stvarnem svetu. V svet klinike je prihajalo majhno število otrok s težavami, večina jih ni prišla. Na vojnih območjih z desetstiči ali stotiči otrok, ki so utrpeli hude psihične travme in izgube, je bila vplivnost moje stroke, izmerjena v deležu otrok, katerim je pomagala, še mnogo manjša. Zdelo se mi je, da bi si morali prizadevati za pomoč večjemu številu otrok, uveljavljati strategije in intervencije pomoči, od katerih bi lahko imela korist vsaj večina otrok, ki so potrebovali pomoč. Na drugi strani pa sem v vojnah prepoznala, da večina otrok kljub ogromnemu trpljenju psihično okrevajo brez psihologov in psihiatrov. Okreva – to pomeni, da nima dolgotrajnih duševnih motenj. Zdelo se mi je, da bi se morali bolj osredotočiti na zmanjševanje trpljenja otrok, da smo morda preveč omejili svoje strokovne napore v popraviljanje simptomov, ki tvorijo motnjo. Ampak ob tem je treba povedati, da so dušeslovne stroke storile veliko dobrega in pripomogle k boljšemu ravnanju odraslih z otroki in k spoštovanju potreb in pravic otrok. In seveda so poma-

gale in pomagajo tistim otrok, ki jih zdravijo.

Pa še nekaj pogrešam v dušeslovnih strokah: da bi si bolj prizadevale za »mi-filozofijo« in vrednote »jaz in drugi«, »jaz – del moje skupnosti«. Ujeli smo se v past neoliberalnih vrednot in so nam najbolj pomembni dobra samopodoba, samozaupanje, samoobvladovanje. Vse te »samovrednote« so gotovo sestavina čustvene dobrobiti in duševnega zdravja, niso pa edino pomembne. Človek je član skupnosti in njegovo zdravje (tudi duševno) je soodvisno od zdravja skupnosti. To je postalo še kako očitno v sedanjem času. Neka napredna skupina uglednih psihiatrov je pred leti predlagala, naj bi k opredelitvam duševnega zdravja dodali: »človek, ki se dejavno, a nenasilno upre krivicam, brezpravju in drugim negativnim dogajanjem v družbi«. Gre za povezovanje individualnega in socialnega jaza.

V svojem delovanju ste vedno iskali »zdravila« za prizadete otroke predvsem v širšem družbenem okolju in načinu povezanosti med ljudmi. Kakšen vpliv ima uresničevanje vrednote solidarnosti v miru in zlasti v kriznih razmerah na blaginjo otrok in sploh vseh pripadnikov in pripadnic neke družbene skupnosti?

Naravni človeški viri pomoči, to so viri v življenjskem vsakdanu, v življenjski stvarnosti, so dostopni vsem otrokom. Dušeslovne službe pomagajo le kakšnim 20–25 odstotkom otrok v bogatih deželah. V deželah revščine in vojn pa je njihova pomoč, vsaj javno zdravstveno gledano, zanemarljiva. Obenem danes tudi dušeslovne znanosti prepoznajo varovalne dejavnike duševnega zdravja. Ti so lahko v otroku, družini, vzgojno-izobraževalnih sistemih, vrstniški skupini, religiji, ideologiji. Naravni varovalni dejavniki so pomagali ljudem preživeti v psihološkem smislu v času, ko še ni

bilo psihologov in psihiatrov. Mislim, da morajo strokovnjaki vsaj na območjih množičnih nesreč in v revnih državah storiti čim več za aktiviranje naravnih varovalnih dejavnikov. Pa tudi v bogatih državah je to pomembno, posebno za otroke iz deprivilegiranih skupin, kot so otroci revščine, migranti. Posebno pomembna je pri tem vloga šole, v kateri se znajdejo vsi otroci ali vsaj velika večina otrok. Zato sem na vojnih območjih delala predvsem z učitelji. Tudi druge institucije za otroke – vrtci, osnovno zdravstvo, športne dejavnosti – imajo veliko možnosti preprečevati duševne motnje pa tudi pomagati otrokom v stiskah. Vse to ne pomeni, da ni otrok, ki potrebujejo strokovne oblike pomoči. Žal pa jih večina ne prejema te pomoči in so odvisni od naravnih virov. Seveda so prvi pomočniki starši. Toda pri mnogih otrocih bodisi staršev ni bodisi ne zmorejo, ker imajo sami težave – od eksistencialnih do duševnih. Pa tudi s starši je enako kot z otroki: duševnozdravstvene službe dosežejo le majhen del staršev. Pediater v bogatem svetu vidi od štiri- do petkrat več staršev otrok, ki imajo duševne težave, kot otroški psihiater. Vsekakor potrebujemo tudi več strokovnih služb. Namreč v skupnostih, v katerih naravni viri pomoči usihajo, je vse bolj pomembna pomoč strokovnih služb.

V naših okoliščinah življenja, to je v državah miru in gospodarske blaginje, smo iz pojma duševnega zdravja bolj ali manj izključili vrednote solidarnosti, preprečevanja ekstremističnih stališč in vedenja, uglaševanja sožitja z mikrookoljem in širšo skupnostjo. To je del »mi-filozofije« in vrednot. V literaturi o duševnem zdravju na vojnih območjih najdemo vrsto člankov, ki govorijo o tem, kako povezati psihosocialno pomoč z: razvijanjem sožitja med sprtnimi stranmi in utrjevanjem miru.

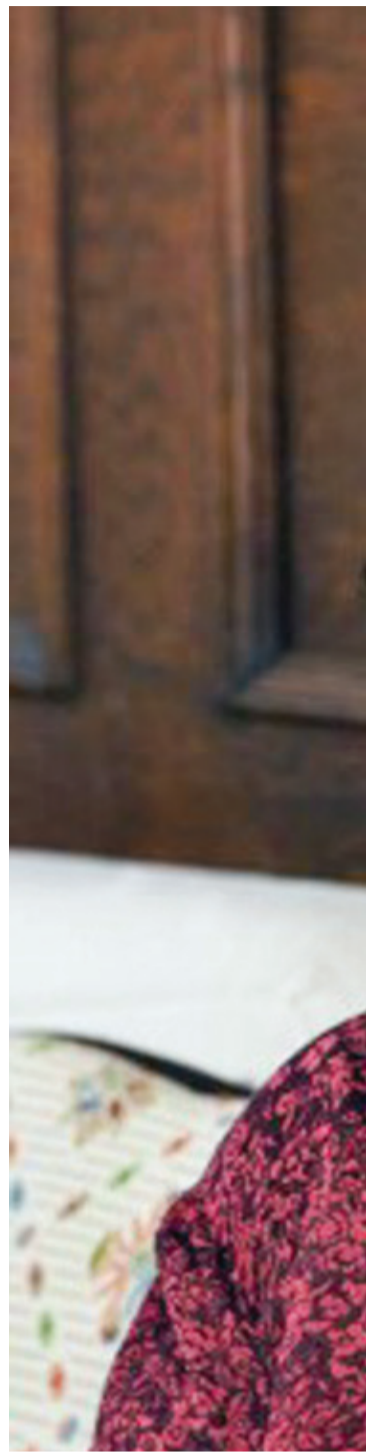
Kateri primeri velike družbene neenakosti so vas osebno posebno vznemirili in napolnili k iskanju rešitev s ciljem zagotavljanja človeškega dostojanstva prizadetim?

Ob otrocih, prizadetih zaradi revščine, se vselej spomnim petletne deklice v vrtcu svojega vnuka, ki je rekla: »Mene nikoli ne vabijo na rojstne dneve, ker sem revna.« Deklica ni bila sestradana, tudi oblečena je bila običajno. Toda njeni starši niso mogli prirediti praznovanja v različnih lokalih, bazenih. Moj drugi spomin pa gre v povojno Bosno. Ko smo govorili o tem, kaj šola lahko stori za preprečevanje posledic revščine, mi je bosanski učitelj rekel: »Veste, najtežje govorim otrokom in z otroki o revščini, lažje o vojni. V vojni je bil sovražnik, ki nam je storil zlo. V revščini pa smo mi, naši vaščani, meščani storili revščine in vzdrževanja sistema, v katerem se povečujejo neenakosti. Kako naj pojasnim otroku, da njegovega sošolca starši v dragem av-

tomobilu pripeljejo v šolo, njegova mama pa nima denarja, da bi mu kupila zvezek?«

Dobrodelnost ni rešitev za sedanje stanje socialne razslojenosti. Potrebne so sistemske spremembe. Glasujem za socialno državo, za socializem. Vem, da nobena družbena ureditev v izvedbi ni idealna. Ampak gre za to, kaj je vodilna družbena vrednota – enakost, bratstvo, svoboda ali koncentracija vse večje množice dobrin in moči v vse manjših skupinah. Različni družbeni okviri porajajo, omogočajo, spodbujajo, nagrajujejo različna stališča, vrednote, oblike vedenja, odnos med egoizmom in solidarnostjo, odnos med mano in mojo skupnostjo. Še predobro vemo, kaj spodbuja neoliberalni družbeni okvir.

Kar zadeva solidarnost – vzgoja za prosocialno vedenje, odgovoren odnos do skupnosti, bi po mojem mnenju morala postati naloga vzgojno-izobraževalnih institucij, podobno kot telesna ali zdravstvena vzgoja. Torej ne le vzgoja za čuvanje lastnega telesa in zdravja, temveč tudi vzgoja za čuvanje dobrobiti drugih in skupnosti. Nekoč smo temu rekli vzgoja srca, danes sta to vzgoja za prosocialno vedenje in državljanska vzgoja. To vključuje tudi vzgojo za uporabo krivice, izločanje, poniževanje, zoper velike razlike med možnostmi. Naj povem, da je v zadnjem času veliko pobud iz šol in vrtcev za predavanja o teh temah. Ponavljam: mislim, da nas je epidemija ozavestila o pomembnosti gojenja sožitja med po-

sameznikom in skupnostjo in medčloveške solidarnosti.

V letu 2020 se je človeštvo srečalo s pandemijo covid-19 in z množico ukrepov za zajezitev te kužne bolezni, ki omejujejo človekovo svobodo gibanja, delovanja; zaprtost v omejene prostore nekateri primerjajo s taborišči v času druge svetovne vojne – se vam zdi takšna primerjava upravičena?

Ne, nikakor. Takšne primerjave so večkratno škodljive. Prvo je to, da potiskajo ljudi, ki doživljamo epidemijo, v položaj žrtve najhujšega možnega nasilja in razčlovečenosti in v vlogo nemočnih žrtev, kar zmanjšuje zmogljivosti soočanja z novimi težavami. Poleg tega odraža odsotnost pietete, nespoštovanje trpljenja ljudi v koncentracijskih taboriščih in odsotnost prepoznavanja zla, ki je to trpljenje povzročilo.

V času prvega vala širitve okuženosti s covid-19 je v Sloveniji prišlo do očitnega zlorabljanja ukrepov zoper širjenje okužb: v njihovem imenu so se začeli odpravljati nekateri temelji demokratične ureditve države. Kaj vas je najbolj spodbudilo, da ste javno izrazili (na primer v Mladini) svoj odpor do takšnega početja vladajočih in njegovo obsodbo?

Ne gre le za ukrepe za odpravljanje epidemije. Veste, ne da se mi govori o brezpravju, arogantnosti, nepoštenosti, neumnosti. Kar se mi zdi hujo, je to, da so podobne raz-

mere v mnogih državah. Da v demokratični družbi ni mogoče – vsaj dolgo ni mogoče ničesar spremeniti. Najbrž nas, ki smo doživeli prizadevanja za pravičnejši svet, boj proti fašizmu, se spominjamo trpljenja in umiranja ljudi za boljši svet, to še posebno prizadeva.

“
Ujeli smo se v past neoliberalnih vrednot in so nam najbolj pomembni dobra samopodoba, samozaupanje, samoobvladovanje. Vse te »samo« vrednote so gotovo sestavina čustvene dobrobiti in duševnega zdravja. Niso pa edino pomembne.

Slovenska filantropija z množico prostovoljcev in različnimi oblikami pomoči gotovo pomaga odpraviti marsikatero težavo in pri marsikaterem človeku zmanjšuje ali odpravlja malodušje in sproža zaupanje v soljudi. Kako vi kot predsednica te humanitarne

nevladne organizacije ocenjujete njeno delovanje in odnos formalnih (državnih) organov do nje (na primer vprašanje denarne podpore)?

To je že lepša tema. Ja, kako pomembni sta solidarnosti, vzajemna pomoč, je najbolj očitno postalo v času epidemije. Upam, da se bomo nekaj naučili tudi za prihodnost. In ko pravimo, da mora država poskrbeti za reševanje kake težave, to pomeni, da moramo tudi mi državljanji poskrbeti za ljudi okrog sebe, za svoje skupnosti. Navsezadnje država – to smo mi.

Nevladne organizacije (NVO), med njimi tudi Slovenska filantropija, ponujajo ljudstvu organizirane možnosti za prostovoljsko delovanje. Vendar civilna družba in njene strukture, kot so NVO, niso le dopolnilni vir človeških energij in inovativnih zamisli za vse večjo množico potreb, ki jih institucije države ne zmorejo pokriti. Imajo tudi socialno aktivistično funkcijo – hote ali nehote opozarjajo na družbene disfunkcije in disfunkcije vladajočih struktur. Nekatere NVO to počno eksplicitno, druge že s poročanjem o številu porabnikov, ki zaradi socialnih stik iščejo pomoč. Omejevanje dejavnosti NVO v tem stanju in označevanje njih kot družbene »pijavke« ni preveč modro. NVO so del pozitivnega socialnega kapitala, ki vključuje solidarnost, skrb za drugega, prosocialno vedenje. Njihova pogosto spregledana funkcija je, da prispevajo k morali, upanju, veri v človečnost.

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Učinkovitost okoljskih dajatev

Slovenija je po indeksu kakovosti okolja, v katerem so upoštevani učinki okolja na zdravje, kakovost zraka, dostop do pitne vode, vodni viri, kmetijske površine, gozdovi, biotska raznovrstnost, ozračje in energija, na petem mestu med 180 državami sveta; za Finsko, Islandijo, Švedsko in Dansko (Yale University, Indeks okoljske uspešnosti, 2016).

Velik del rezultata gre pripisati naravnim danostim, del pa tudi prizadevanjem za zaščito okolja, na kar kaže 12,5-odstotno izboljšanje indeksa v zadnjem desetletju (Jože Mencinger, France Križanič, Analiza učinkovitosti okoljskih dajatev v Sloveniji, 2017). Pravno podlago za financiranje varstva okolja in načelo, da škodo plača povzročitelj, je uveljavil Zakon o varstvu okolja iz leta 1993. To je omogočilo uvedbo okoljskih dajatev in dajatev za zmanjševanje onesnaževanja. Enako pomembno je bilo sprejetje Zakona o varstvu okolja iz leta 2006, ki je v slovensko zakonodajo prenesel ustrezne direktive Sveta Evrope in Evropskega parlamenta.

Učinkovitost varstva okolja, to je preprečevanja nastajanja okoljskih škod in odprave starih okoljskih škod, je odvisna od vrste ukrepov okoljske

politike, med drugim tudi od okoljskih dajatev. Te lahko na primer vplivajo na zmanjšanje količine odlaganja odpadkov ali pa na zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov, obenem pa na posameznih področjih (izrabljene baterije, odslužena vozila ...) zagotavljajo vire sredstev za odpravo nastalih škod. Vendar moramo upoštevati, da imajo okoljske dajatve podobno kot druge davščine poleg substitucijskega učinka (tega merimo kot vpliv na znižanje onesnaževanja na danem področju) tudi pomemben alokacijski učinek (vplivajo na selitev dane vrste proizvodnje – od posameznih obratov do celotnih podjetij). V tem okviru mora biti politika okoljskih dajatev vsaj delno usklajena z drugimi državami. Učinkovitost okoljske politike kaže povezava med razvitostjo gospodarstva na eni strani ter količino, obravnavanjem oziroma obdelavo odpadkov na drugi strani. Poleg okoljskih davkov vplivajo na to razmerje tudi naravne danosti, struktura posameznih narodnih gospodarstev in njihove izkušnje na področju varovanja narave.

Ob enoodstotnem povečanju bruto domačega produkta (BDP) na prebivalca se v članicah EU količina odpadkov poveča za 0,31 odstotka (France Križanič, Jože Mencinger, Vasja Kolšek, Strokovne podlage za preureditev sistema okoljskih da-

jatev v Sloveniji, 2016). Nasprotno upadanje BDP vpliva na zmanjševanje odpadkov. Količina odpadkov se torej povečuje počasneje, kot raste BDP/prebivalca. Rezultati tudi kažejo, da enoodstotno povečanje BDP na prebivalca poveča delež sežiganja odpadkov za 1,15 odstotka, deleža kompostiranja in reciklaže odpadkov pa za 0,4 odstotka. Pri odlaganju odpadkov je vpliv gospodarske razvitosti prav nasproten. Za odstotek večji BDP na prebivalca pomeni približno dvooodstotno zmanjšanje odlaganja odpadkov. Slovenija se po količini nastalih odpadkov na prebivalca leta 2012 ni razlikovala od splošnih zakonitosti, ki veljajo v EU, saj je bila dejanska količina odpadkov v naši državi le za dva odstotka večja od ocenjene z modelom. Pač pa je specifično slovensko ravnanje z odpadki. V letu 2012 smo veliko več odpadkov reciklirali, kompostirali smo jih približno toliko, kolikor ustreza naši gospodarski razvitosti, sežigali veliko manj, odlagali pa veliko več od

Od leta 2012 do leta 2018 se je slovenski BDP realno povečal za 17 odstotkov in v tem letu smo reciklirali 39 odstotkov nastalih odpadkov.

deleža v ravnaju z odpadki, ocenjenega glede na stopnjo našega razvoja.

Od leta 2012 do leta 2018 se je slovenski BDP realno povečal za 17 odstotkov in v tem letu smo reciklirali 39 odstotkov nastalih odpadkov, kompostirali ali v biopli-

narnah obdelali 4 odstotke nastalih odpadkov ter sežgali 3 odstotke odpadkov. Odloženi odpadki ter recikliranje, kompostiranje ali sežig so obsegali 53 odstotkov nastalih odpadkov. Uvoz in izvoz odpadkov sta bila približno izravnana. Njihov izvoz je bil za dva odstotka manjši od uvoza. Leta 2018 je bilo v Sloveniji 16 odlagališč odpadkov, 227 naprav za predelavo odpadkov z zasipanjem, 412 naprav za recikliranje odpadkov, osem naprav za energetske obdelave odpadkov in tri naprave za sežig odpadkov (Statistični urad Republike Slovenije, 2020). Ob tej infrastrukturi, ki je rezultat okoljske politike naše države, smo pri reciklaži glede na doseženo stopnjo našega gospodarskega razvoja še naprej zelo učinkoviti, pri kompostiranju podpovprečno učinkoviti, pri sežiganju odpadkov pa neučinkoviti. Zaradi slednjega jih preveč odlagamo. Posledica kopičenja odpadkov so občasni požari na odlagališčih.

V Sloveniji so javnofinančni prilivi iz naslova splošnih okoljskih davščin (davki na energijo, davki na transport in davki na onesnaževanje) leta 2018 znašali 1,6 milijarde evrov in obsegali 9,4 odstotka slovenskih javnofinančnih prihodkov (Statistični urad Republike Slovenije), kar je v institucionalnem okviru EU več, kakor bi ustrezalo naši gospodarski razvitosti.

PORTRET

Svetlana
MakarovičPristna doslednost
Svetlobnice

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

Biti iskren zahteva ogromno moči in vztrajnosti, s katero se upiramo strašni moči navade, to je hinavščini, in ena redkih, ki jim je to uspevalo, je Svetlana Makarovič (roj. leta 1939) ali Svetlobnica, ki je po lastni oznaki »samostni človek«. Ne verjamemo več v življenje kot celoto, to je kot totaliteto, ki jo usmerja nekaj enosmernega, smiselnega, popolnega. Nikakršen absolut več, prva in najvišja resnica, kajti vemo, da so absoluti samozadostni, ne potrebujejo nobenega posredovanja, pred njimi smo samo na kolenih in podrejeni. Živeti torej s sloganom, da je ena sama resnica, da ni nikdar in nikjer ene same resnice, ki bi nekje ždela kot že izgotovljena – ready made – in čakala na nas, mi pa smo tako po cmeravo in na kolenih njeni iskalci. Resnica nastaja sproti v življenju in skozi življenje, ki ga živimo, s tem, kar počnemo, in redki so ti, ki to zmorejo. V njih je že domala čarovniška moč in zadnja Svetlanina knjiga Luciferka to dokazuje. *Lux* je latinska beseda za luč, z lučjo lahko vse presvetlimo in Luciferka je prinašalka luči, zato Svetlobnica, ki prinaša tudi sporočilo o tem, kaj ni dobro, vse presvetljuje tako kot sončni žarki in v hipu zagleda zlo in o njem tudi glasno govori.

Kakršna koli so že dejstva, opisana v knjigi, takoj razberemo, da je številnim skupno to, da obsojajo odsotnost dobrega, česa pozitivnega – kot taka so dejansko etično sporočilo. To zelo preseneča pri branju aforizmov, ker so v bistvu mini etični traktati, ki presneto dobro, kot kakšen detektor, ločijo med tem, kaj je zlo in kaj dobro, kaj je laž in kaj ni prav in kaj je resnica, in o tem tudi alarmirajo. Svetlobnica ima neverjetno sposobnost dešifriranja tega etično najbolj senzibilnega, predvsem zla, ki ga linča. Tukaj ni prizadeva si nikomur ugajati.

Njena misel je živeta misel, ki vedno živi v fragmentu, in njen zapis v aforizmih je tak, da bi se pred njimi poklonil sam mojster aforizmov Friedrich Nietzsche, ki je kot Poljak tako prevetрил Evropo kot redkokdo, saj še danes čutimo njegov vpliv. Resnica v fragmentu je kot špilferderberski egoman, ki ga nihče tako ne tolerira kot žival s svojo zvestobo. Maček Kotik pre-

de misel, dokler mu je všeč, potem gre in nepričakovano spet pride in ostane, je kot disperzna meditacija, to je esej, ki se začne tam, kjer se mu zahoče, in se neha tam, kjer se mu zljubi. Živalska zvestoba ni poslušnost, je prej soglasje s človekom, ki je upornik, saj nenehno bodri, da vztrajajmo, ker nam bodo vsi prisluhnili. Gre za biti, obstati in ne tako po liberalistično imeti, posedovati, »kasirati«. Kotik noče ničesar sprivatizirati in posedovati, samo obstati, samo biti.

Svetlano Makarovič so v njenem otroštvu klicali Svetka, pogosto jo je zeblo, bila je premražena in prestrašena in »grozljivi zvoki vojne iz otroštva« so jo spremljali vse življenje. Po petdesetih letih, ko je jugoslovanska vojska napadla Slovenijo, se je ta strah vrnil. Kot otrok je bila tako zelo drugačna, da je drugi otroci niso marali, bežali so od nje, ona pa se pogovarja »s škatlico vžigalic, na katero nariše usta in oči«. Ko v hišo prinese muco, ta takoj izgine; mati ne mara živali. Svetka bi rada, da ji kdo pove, da je lepa punčka, pa ni nikogar, osamljena je in prepričana, »da je grda«, in mati ji vtepa v glavo njen imenitni družinski rod. Vse to so nedvomno razlogi, da Svetka uporno spoštuje sama sebe, ima se rada, z ničimer ne počne ničesar proti sebi – le kdo to zmore?!

Nekaj zelo pozitivnega se je naučila iz svojega otroštva, in sicer kaj pomeni biti sam, toda to je samota kot vrednota, zelo daleč od kakšne samopomilujoče in cmerave osamljenosti. Kot samovzgojiteljica opozarja, da »samostni človek mora imeti kraj, kamor se zateče« – in zatekla se je v pisanje, pišejo pa tisti, ki čutijo zelo intenzivno potrebo po svobodi. Če nimamo razmer za svobodo, lahko celo v najtežjih življenjskih okoliščinah ustvarimo svobodo v sebi, v pisanju. Njej je to uspelo.

Žlica ribjega olja

Kot otrok je vsak dan morala popiti žlico ribjega olja in ta smrdljivi duh jo preganja vse življenje, tako da nikdar ne je rib. Raje kot v cerkev je hodila v gozd, zato je bila tepena, in to vsakokrat bolj – čudna ljubezen v imenu ljubezni do bližnjega. Ko gre prvič na morje, ugotovi, da je morje slano, in sorodnica ji pojasni, da zato, ker so v morju izjokane solze, ki so slane. Vendar so solze tudi solze sreče, kajti še pred tem kot majhna punčka v lepem majskem sončnem dnevu v središču Ljubljane gleda, kako po cesti vozijo kamioni, okrašeni s cvetjem in smrekovimi vejicami, prihajajo partizani.

Ljudje jočejo od veselja, partizanom prinašajo cvetje, jih objemajo, in to je trenutek, ko »Svetka prvič vidi rdečo zvezdo«. Célo poletje se vrstijo partizanski mitingi, pohodi z baklami in ona radostno koraka z njimi. Rdeči zvezdi ostaja zvesta vse svoje življenje, tako da zdaj mi romamo na prireditve, kjer visi rdeča zvezda poleg Svetlane, ki je pri svojih osemdesetih letih še vedo lepa kot gozdna vila. Rada ima naravo, praprot še posebej, ker je v njej čarobna moč. Pod praprotjo so srebrno sive blazinice mahu, ki jih je »treba pustiti pri miru, kajti tja hodijo škratje počivat«.

Spominjam se svojega začetnega študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani in obveznih predavanj iz predmeta predvojaška vzgoja, celo dva letnika, skupaj štiri semestre. Beda, ena sama beda, obvezna prisotnost na predavanjih skupaj s

zno dejavnostjo belogardisti, ustaši in še kdo, »državo bodo razcufali«. Svetlana najprej ni razumela, za kaj gre, mnogo pozneje pa se je zavedela, »da je imel Ribičič prav« – žal! Ljubljanski župan Strgar je »vrtnar, ki je požgal jambore z rdečo zvezdo ob Poti spominov in tovarštva«. V osemdesetih letih se od vsepovsod vrača »domobranska sodrga«, ki oblega Svetlano, prinašajo ji neko čudno literaturo, ona pa je noče imeti pri hiši in čedalje bolj prezira vse domobransko in se roga tem, ki postajajo »kičasto domoljubni« in »solzavo sentimentalni« – imenuje jih slovenceljni.

Katoliško cerkev zelo obtožuje in na podlagi mnogih fragmentov v njeni knjigi razumemo, zakaj. Vsa sredstva katoliške etike so bila izrazito represivna, razosebljujoča, ponižujoča, in to je bila njena vzgoja v otroštvu. Podobno kot Edvard Kocbek

posebej bral dela starodavnega antičnega mojstra. Vulkan, ki vselej izbruhne takrat, ko je na delu laž, nepoštenost, še posebej gorje hinavščini, saj jo Svetlobnica izbeza iz vsake podganje luknje. Tudi hipijevstvu je prisluhnila, tako kot mnogi, ki smo takrat študirali. Vemo, da je šlo za gibanje, ki si je prizadevalo za rehabilitacijo zatrtih estetsko-erotičnih kategorij in hkrati glasno vpilo vsemu svetu, da je človek mnogo več kot samo privesek ekonomije. Ta naša mladost je jurišala na nebo s sloganom, da je zasebno politično. Svet smo želeli spremeniti v pristno domovanje za vse ljudi, za vsakega človeka.

O paradah ponosa

Ko sem poslušala Svetlanina razmišljanja o paradah ponosa, ki so opozarjale na avtsajderje, dis-

seznamom navzočih na prav vsakem predavanju. Ker je predavalnica polna, si študentke pomagamo tako, da če katere kdaj ni, se namesto nje druga podpiše. Ko nas predavatelj kliče, pa se oglašamo enkrat z višjim in drugič z nižjim, debelim glasom, zdaj na dolgo, drugič na kratko, enkrat »sem«, pa spet »tukaj«, da tako zaščitimo kolegice, ki jih ni. Včasih predavatelj rohneče zagrozi s »prekim sudom«, kar pomeni naglo vojaško sodišče. Jezen je, ker je bil kandidat za generala, pa je izvisel. Vse preveč kandidatov za generala je bilo – mnogo preveč.

Slovenščina, ki jo govori tovariš, je taka, kot da bi late s plota letele, vse čutimo totalitarizem, nobena si ne upa upreti, Svetlobnica pa si na fakulteti, kjer študira, upa. Zadosti ji je terorja, »fučka se ji za predvojaško vzgojo in redno šprica«, sledi kazni, kroži celo peticija za zahtevo, »da Svetlano izključijo z vseh visokih šol v Jugoslaviji. Zagrozijo ji celo z vojaškim sodiščem. Dva semestra je v disciplinskem postopku in ne sme opravljati izpitov.« Gonjo prekinde dekan Akademije za gledališče, film, radio in televizijo (AGRFT), kjer Svetlana študira tako, da jo pokliče k sebi v pisarno in ji izreče nekakšen ukor pred izključitvijo, nato pa gresta na kavo. Dekan je takrat Filip Kumbatovič Kalan, legendarni partizan, ki po vojni ni šel v vladne palače kot oblast; občudovali smo ga.

Kmalu po Titovi smrti v prostorih Društva slovenskih pisateljev stari Mitja Ribičič spregovori o tem, kako bodo začeli rovariti s svojo sovra-

tudi André Gide posredno ugotavlja, da takrat ko smo ljudje pred resnico na kolenih, ne moremo biti iskreni. Ja kakšna etika pa je to, ki iskrenosti ne neguje kot vrednoto in s šibo vzgaja v strahu in ponižnosti – to so nastavki za razcepljeno osebnost! V človeku, ki mu je kaj do lastnega dostojanstva, strah in ponižnost vzbujata odpor in uporništvu. Temelji človekovega uporništvu so praviloma etični – potreba po pravičnosti in občutek za poštenost. V tem je Svetlanin čut nadrazvit, tak, da nas osupne, ker se srečujemo z nečim, kar ne potrebuje šolskih in veroučnih prijemov, s katerimi nam vtepajo v glavo, kaj je prav in kaj ni.

So ljudje, ki imajo zelo močno razvit, celo prirojen čut za pravičnost, in tukaj bi se celo Platon priklonil nekomu, ki mu po dva tisoč letih pritrjuje, ne da bi ta, ki živi zdaj,

krimirane, je z neko neverjetno umirjenostjo in celo spokojnostjo spregovorila o tem, da so v družbi mnogi stigmatizirani, da bi bilo treba kaj narediti za vse obstrance, odrinjene na rob, ne samo za nekatere. Takšno gibanje bi bilo zares emancipacijsko, ne pa prestižni in spolitizirani boj za priznanje lastne posamične in svojevrstne identitete. Bila je samovzgojiteljica, njena divja misel privlači ljudi in mnogi ji želijo povedati, da je storila samo to, česar si oni niso upali, in ojoj, kako so si to želeli. Zagledati obličje zla, o tem spregovoriti in imeti moč, da takrat, ko vidiš krivico, to krivico tudi ubesediš.

Svetlana v Luciferki poudarja, da ne najde pravega izraza za vse to, kar se nam je zgodilo leta 1991, v zvenečem osamosvojitvenem letu. Partija, udba, Jugoslavija so izpuhteli in rešili smo se jih, prišli pa so novi oblastniki, ki nas tako po kapitalistično »osamosvajajo od javnega zdravstva in javnega izobraževanja«, povrh pa nas hočejo »osamosvojiti« »od spoštovanja partizanskega boja za svobodo«. Tu je neizprosno jasna, demokracija zanjo ni všečno – slinavo, sluzavo, lepljivo – govorjenje: »Na začetku so obljubili, da se premoženje fevdalnega izvora, se pravi cerkveno, in premoženje domačih izdajalcev ne bo vračalo. Pa so nas grdo prevarali. Obljubo so prelomili in Rimskokatoliška cerkev je dobila najlepše slovenske pokrajine. A ji še ni zadosti. Cerkev v Sloveniji postane prikrita veja oblasti.«

“
Vse razloge ima za to, da nosi rdečo zvezdo in na svojih koncertih, imenovanih »Nosila bom rdečo zvezdo«, želi »vrniti sijaj rdeči zvezdi, pradavnemu poganskemu simbolu«, kajti »rdeči pentagram ima moč, da odganja nesrečo«.

Svojo pogoltnost še moralistično utemeljuje v nedogled. Cerkev obtožuje za medvojno dogajanje, ker je kmečke fante naščuvala, »da so stopili v domobranske vrste in postali okupatorjevi slugi. Danes ščuva njihove svojce za svojo umazano propagando.« Ko jih opozori na to, kaj počnejo ti cerkveni krogi, »desničarska drhal kot odgovor sproži gonjo zoper mene«, toda odločno in jasno jim pove, da »gresta svetohlinska pobožnost in obrekovanje dobro skupaj«. Že od malega sovraži domobransko sodrgo, ki jo je spoznala kot petletni otrok, in ta sodrga ji je dopovedovala, da je to, kar počnejo, vse po božji volji, ona pa jim kaže figo, ne samo v žepu.

Vse razloge ima za to, da nosi rdečo zvezdo in na svojih koncertih, imenovanih »Nosila bom rdečo zvezdo«, želi »vrniti sijaj rdeči zvezdi, pradavnemu poganskemu

simbolu«, kajti »rdeči pentagram ima moč, da odganja nesrečo«. Majhnim otrokom so ga vrezali na zibelko, da jih je varoval, med vojno je rdeča zvezda »postala simbol upora proti fašizmu in nacizmu« in ljudje trumoma prihajajo na njene prireditve. Kakšno je tu njeno poslanstvo in sploh zakaj? Njen odgovor je: »Zavzemam se za prenovljeno in duhovno Osvobodilno fronto, ki bo namenjena boju za vrnitev delavskih pravic in solidarnosti. O tem govori moj šanson *Kladivo in nakovalo*.« Ko smo ob petkih skupaj na pohodu med vstajniki, čutimo utrip takega kladiva in nakovala in vztrajamo. Mnogi bomo še naprej.

Več kot očitno je, da v Luciferki ni nastavkov za čaščenje nihilizma, daleč od tega. Svetlanina individualnost kaže predvsem to, da je v popolnem soglasju in skladnosti s samo seboj, in tu je prepričljiva. Njena samost je zgledna, privlači številne ljudi, in razlog za njeno držo je med drugim nedvomno v tem, ker se je že v najzgodnejši mladosti naučila biti sama. Samost občuti »kot najvišjo moralno kategorijo. To pomeni, da karkoli storim, storim sama. Lahko se posvetujem, ampak odločam pa jaz. In za svoja dejanja sem sama tudi odgovorna. Nihče drug!« Kakšen filozof, ki je trdil, da so »vsi lumpi družabniki«, poudarja še, da bi »glavni študij mladosti moral biti naučiti se prenašati samost; kajti ta je izvir sreče, spokojnosti«. Ta filozof (Arthur Schopenhauer) bi se po stotih letih svoji učenki lahko samo spoštljivo priklonil.

V SPOMIN

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

1948–2020

Vse, ki so poznali priljubljeno profesorico filozofije dr. Cvetko Hedžet Toth, je globoko presunila in prizadela novica, da nas je nepričakovano in nenadoma zapustila. Zelo dobro smo jo poznali in spoštovali tudi v Zvezi borcev, kjer je bila članica Sveta predsedstva ZZB, ter z njo ves čas plodno in tovariško sodelovali. Bila je članica uredniškega odbora Svobodne besede, njeno vsebino je vedno bogatila s svojimi prispevki. Njeno pristno uporništvu, pokončna drža, ljubezen do svobode, resnice, lepote in dobrote so nas vedno spodbujali k temu, da je treba svet (še) vedno spreminjati na bolje, tako kot so ga partizani s svojim bojem, ki ga je neizmerno spoštovala. Njena ljubezen do modrosti, strast do dobrega in uporniški duh bodo za vedno ostali z nami, kajti:

*Silni so oni, ki ne poznajo lastne koristi
in so jim srca odprta kot smehljajoči travniki.
Silni so oni, ki se ne uklonijo, ki se ne zlomijo.
In ti premagajo svet in ne umrejo.*

Srečko Kosovel

PESEM

Pesem za Svetlobnico

(Za Svetlano Makarovič)

*Tvoje trde, ostre in težke besede
učinkujejo kot da
so položene v nekaj baržunastega, mehkega.
Tvoj prodirajoči pogled je kot svila, lahna in lepa.
Ko z rdečo zvezdo jurišiš na nebo
v imenu pravičnosti k soncu
te zagledam na travniku med cveticami
In te mi povedo, da so
kot sonce tu na zemlji.
In ti nobene ne utrgaš.
Ej, draga moja,
kjer si ti – tam ni Tesnobe.
Vse žari
prepolno življenja
ki je ravnokar vstalo
iz teme kleti.
In veš, kaj nam pravi
Sonce.
Vse presvetlim, do kraja
In pravičnost, ki jo zahtevam
ni nikdar delna
Ni krotka, ni lepljiva,
je samó življenje,
ki mu gledam naravnost
v obličje, ki ničesar ne prikriva,
samo je.
Glasnica tega si, pesnica Svetlobnica
In bodi, vztrajaj in ostani.
Vsaj ti, tako kot praprot,
ki se ne ustraši rasti tam kjer
je še prsti malo.*

Dr. Cvetka Hedžet Tóth

V spomin tovarišici

Na Razkrižju pred vašo rojstno hišo še stoji velik spomenik z napisom: »V tej hiši so se sestajali nosilci upora NOB za Pomurje. 1. sestanek je bil 22. 5. 1941.« Spominjam se vašega govora na proslavi ob 70. obletnici padlega narodnega heroja Štefana Kovača v takrat še obstoječi Ambasadi Štefana Kovača - Marka v Beltincih, kako ste nas s pripovedovanjem presunljive zgodbe o krvavem zadržanju ustanovljajočega se partizanskega gibanja v Prekmurju in Prlekiji opominjali na zlo, s katerim se je morala soočiti tista generacija. Bili ste neomajen branik herojstva narodnoosvobodilnega boja in napredka socialistične revolucije. Uporništvu ste prikazovali kot prvobitno vrednoto, ki se rojeva tam, »kjer je ljudem kratena pravica do obstoja, do življenja«. Tožili ste, da tako lepe in plemenite besede, kakršna je beseda »tovariš«, danes skoraj ne uporabljamo več. Gre namreč »za občutenje posameznika kot člana skupnosti, v kateri skupaj tvorimo breme zgodovinskih izzivov«.

Bili ste otrok samoupravne socialistične Jugoslavije, ki je povojnim generacijam prvič v zgodovini omogočila množični študij. Bili ste »otrok cvetja« – pripadnica hipijeve generacije, ki je skupaj z Johnom Lennonom glasno pela himno utopiji in sanjala o svetu, ki naj postane »domovanje za prav vsakega človeka«. To znamenito študentsko protestniško gibanje (1968–1971), katerega poganjek ste bili in ki vas je tako močno zaznamovalo, je trajno preobrazilo utesnjujoča tradicionalna družbena, kulturna in estetska merila ter na vseh ravneh prevetrilo medčloveške odnose, kar nam je še danes v navdih.

Vse življenje ste verjeli v »idejo socializma kot organizirane solidarnosti«, proti zahodnemu svetu ste zmeraj gledali z obilo skepse, zavedali ste se represivnosti »svobode«, ki jo kot »demokracijo« pod pretvezo človekovih pravic z vojaškimi sredstvi izvažajo po svetu. Ta »demokracija« je po restavraciji kapitalizma in vstopu v »Evropo velikega kapitala« tudi nam prinesla »štacunarsko budalost« in privatizacijo v obliki kraje skupno ustvarjenega premoženja. V slovenskem javnem prostoru ste bili ena redkih, ki so ob pogledu nazaj spregovorili o »organiziranem procesu sesuvanja socializma« in ameriškem financiranju z milijardami dolarjev protikomunističnih organizacij v Evropi, preden je berlinski zid padel in razglasil uradni konec socializma, te edine dejanske alternative kapitalizmu, kjer je »človek zgolj privesek ekonomije«. Spominjam se vaše izjave: »Da se je Nemčija lahko spet združila, je morala Jugoslavija razpasti.«

Na ljubljanski Filozofski fakulteti, na kateri ste se razdajali znaten del svojega življenja, ste zaradi svojih posebnih, simpatičnih značajskih lastnosti sloveli kot osrednja osebnost na oddelku za filozofijo, na hodniku katerega so odmevala vaša predavanja. Vaše neverjetno strastno in energično podajanje besed je na premnogih pustilo trajen

pečat, naravnost občudovali smo vašo vitalnost, vedrino, spontanost, suverenost in pristnost. Stremeli ste k tipu klasične, angažirane intelektualke, poleg obširnega objavljanja v strokovni literaturi in sodelovanja z različnimi ustanovami, združenji in iniciativami ste se v javnih občilih oglašali z odmerjenimi in pronicljivimi komentarji na aktualno stanje, pri čemer ste čutili skrajno odgovornost do izrečenega.

Vaš neznanski filozofski spekter je zajemal preštevilne pomembne mislece iz najrazličnejših duhovnih miljejev, tudi tistih, ki jih je sodobni univerzitetni kanon zanemaril ali potisnil v ozadje. Obravnavali ste jih z izostreno digniteto, znali preseči njihove včasih med seboj izključujoče si poglede ter osvetliti etično osnovo njihovih prizadevanj. Filozofija je in ostaja »najradikalnejša oblika samorefleksije«, a »biti filozof vključuje tudi določen način bivanja, življenja«. Nam študentom ste v roke polagali filozofska orodja, s katerimi smo gradili mostove med filozofsko teorijo in življenjsko prakso. Svarili ste nas pred sledništvom ideologiji, ki je izključujoča in pomeni konec teorije. Poudarjali ste, da je filozofija temelj humanistike, brez katere družba kot skupnost ne more obstati, saj filozofijo potrebujemo kot »sredstvo proti pozverinjenju človeka«, obenem pa »filozofija omogoča določene preobrazbene možnosti: to, da človek postaja bolj strpen, plemenit, da sesuva mehanizme v njem samem, ki ga pehajo v cinizem, relativizem, nihilizem ali celo okrutnost«.

Opozarjali ste, da v nas v sodobni, nazorsko pluralni družbi lahko poveže samo medčloveška solidarnost, ali rečeno z vam tako ljubim Kocbekom: solidarnost kot »kohezijsko vezivo človeštva«. Socializem kot idejo organizirane solidarnosti pa je zdajšnja doba zavrgla in svet je pristal v »kobilščarskem kapitalizmu«, ki pustoši vsepovsod. Pogumno in glasno ste se uprli strupenosti neokonzervativizma, ki krizo kapitalizma prikazuje kot krizo etike in njenih vrednot. Poudarjali ste, da je kriza najprej gospodarske narave in je kot taka posledica številnih »zgrešenih politično-administrativnih in bančnih ukrepov«. Družba kot organizirana skupnost pa bi morala imeti »solidarnost vdeleno v sam temelj prav vseh ustanov, da so smiselne in da se ljudje v njih prepoznajo«. Zato mora etika biti »dovzetna predvsem za temeljito prepoznavanje potreb ljudi v sodobnem svetu«.

Spoštovana učiteljica, odšli ste nenadoma sredi negotovih, celo srhljivih časov. V takšnih razmerah človeštvo potrebuje orientacijo, ki pa zahteva temeljit filozofski premislek. Širina vašega filozofskega opusa nam bo pri tem še naprej v pomoč in spodbudo, spominjali se bomo vaših svaril in skušali gojiti tiste plemenite vrednote, ki ste jih skozi plodno in bojevito življenje vztrajno in pokončno utelešali.

Uroš Buzeti

Dolenci, 20. decembra 2020

V SLIKI IN BESEDI

Žiri:

V decembrski številki Svobodne besede smo v rubriki V sliki in besedi na strani 11 pri članku Žiri objavili sliko iz Ozeljana. Prizadetim se opravičujemo.

Naj spomnimo, da je kljub odpovedi prireditve ob dnevu spomina krajevna organizacija ZB NOB spomin na dogodek 23. oktobra 1943 zaznamovala z obiskom trinajstih pomnikov narodnoosvobodilnega boja na Žirovskem in polaganjem simboličnih cvetličnih aranžmajev. Na sam dan praznika je delegacija krajevnega odbora obiskala spominska obeležja pri Merlaku na Žirovskem Vrhu, na Pretovču, pri tovarni Alpina, Dobračevi, na Selu ter pri Osnovni šoli Žiri.

Spominsko obeležje v Osnovni šoli Žiri

Vuzenica:

Po prihodu Pohorskega odreda in Koroškega bataljona na Sv. Primož na Pohorju je bila 8. januarja 1944 tu ustanovljena XI. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloša Zidanška, ki je pozneje zaradi svojih bojnih uspehov prejela častni naziv udarna brigada. Ustanovitev brigade 8. januarja ni bila naključna, posvečena je bila padcu Pohorskega bataljona, ki je zaradi izdaje padel po krutem boju s številčno veliko močnejšim sovražnikom pri Treh žeblih na Pohorju 8. januarja 1943.

To je v bes spravilo nemške okupatorje, zato so s svojim propagandnim strojem vneto razglašali, da je z uničenjem Pohorskega bataljona partizanstva na Pohorju konec. Zgodilo se je prav nasprotno: pred vrati Maribora, najmočnejše nemške vojaško-policijske postojanke in nemških uradov za raznarodovanje Slovencev, se je oblikovala nova, še močnejša, dobro organizirana, opremljena, pa tudi operativno močna XI. slovenska narodnoosvobodilna brigada Miloša Zidanška. Brigada Miloša Zidanška je poleg uspešnega delovanja na Štajerskem sodelovala tudi pri osvobajanju Zgornje Savinjske doline in v bitkah na Dolenjskem, kjer je utrpela velike izgube.

Vsako leto prvo nedeljo v januarju občina Vuzenica, OO NOB Vuzenica in druge domoljubne organizacije pripravimo proslavo v čast ustanovitve slavne brigade na Sv. Primožu na Pohorju. Ob tej priložnosti se spomnimo tudi njenih žrtev, padlih borcev, in se jim še posebej poklonimo. V skladu z uredbo o začasnih prepovedi zbiranja ljudi na javnih shodih in javnih prireditvah ter drugih dogodkih na javnih krajih v Republiki Sloveniji z namenom preventivnega preprečevanja možnosti širjenja nalezljive bolezni covid-19 smo letos ta dan zaznamovali s polaganjem venca k spomeniku brez obiskovalcev.

Matjaž Tomažič

Straža:

V letu 2020 smo uspešno uredili novo organiziranost naše ZB Straža tako, da bomo zdaj delovali kot samostojno združenje. Medse nas je kot polnopravno članico sprejela tudi ZB za vrednote NOB Slovenije, s čimer smo uresničili zastavljeni cilj izpred dveh let.

Z ZB Novo mesto smo se tovariško dogovorili in organizirali v skladu z lokalno organiziranostjo. Naše lastno združenje bo tako kot do zdaj temeljilo na aktivnem delovanju in pristnem sodelovanju s sorodnimi organizacijami in društvi. Vse omejitve zelo ne navadnega in turbulentnega leta 2020 smo čutili tudi v našem združenju. Kljub vsemu smo uresničili marsikaj iz načrta dela za tekoče leto, na kar smo ponosni. Osnovno vodilo nam je bilo, da vzdržujemo vez med člani in predsedstvom ter jih sproti obveščamo o dejavnostih, ki smo jih opravili v okviru dovoljenih dejavnosti in seveda v skladu z omejitvami in navodili »koronastanja«.

Ob novem letu smo vsem našim članom predali čestitko, strjeno letno poročilo o delu in priročno darilce. Predsedstvo ZB Straža bo še naprej delovalo v dobro članov in domačega kraja. S tem bomo skrbeli za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja, za katere so se borili partizani, sočasno pa bomo vse skupaj prenašali na naslednje rodove in tako poskrbeli, da ne bo šlo vse skupaj v pozabo.

Branko Đukić

Sežana:

Kosovelova knjižnica Sežana ima obsežno domoznansko zbirko, v kateri je zlasti bogata zbirka plakatov. Knjižnica, ki jo vodi direktorica mag. Magdalena Svetina Terčon, ima v svojem arhivu veliko plakatov iz časa razcveta slovenskega plakata (sedemdeseta in osemdeseta leta 20. stoletja). Na zbirko plakatov kot dragocen zgodovinski dokument so želeli opozoriti tokrat z drugače postavljeno razstavo na zunanjih oknih knjižnice. Razstavo je pripravila Martha Sotelo, oblikovala Dora Kavčič, fotografije pa je pripravil Matej Čebulec.

Poseben čar razstava dobi v večernem času s projekcijo nad balkonom knjižnice, ki jo je pripravil Bojan Kavčič. Digitalizacijo plakatov je lani koprski osrednji knjižnici Srečka Vilharja omogočilo ministrstvo za kulturo, izvedbo projekta pa je sofinancirala sežanska občina. Med ustvarjalci plakatov so vidna imena sodobnega slovenskega oblikovanja. Tako lahko razberemo, da so plakati vabili na prireditve ob 40. obletnici ustanovitve kongresa KPS in 85-letnici Josipa Broza Tita, 40-letnici Osvobodilne fronte, predstaviti knjige Andreja Zlobca Za narodov blagor, 90. obletnici rojstva Avgusta Črnigoja in podobno. Zbirka prireditvenih, domoznanskih in drugih plakatov je v obliki digitalne zbirke dostopna tudi na spletnem portalu Kamra. Razstava plakatov pa je postavljena v čitalnici knjižnice in si jo bodo lahko obiskovalci v živo ogledali, ko bodo zdravstvene razmere to dovolile.

Olga Knez

Pugled:

Sredi decembra lani smo se člani Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana Moste - Polje zbrali na Pugledu in počastili spomin na boje leta 1942. Okupator dolgo ni vedel, da na Pugledu prezimuje II. štajerski bataljon. Italijanski okupator je 8. marca 1942 prvič prišel v vas Podlipoglav, kjer je požgal hleve in gospodarska poslopja, vse z namenom, da bi preprečil oskrbo partizanov, ki so jo v opremi in hrani zagotavljali vaščani Podlipoglavja in bližnjih vasi: Sadinje vasi, Sostrega, Zadvora, Dobrunj. Napad na Pugled je okupator izvedel 23. marca 1942 in z ogromno pomočjo z vseh strani napadel II. štajerski bataljon. Vendar napad italijanskega okupatorja ni uspel, imel je šest mrtvih in šest ranjenih vojakov. Padli so tudi štiri partizanski borci, med njimi Polde Mazovec iz Kašlja in trije borci iz Ljubljane. Po boju na Pugledu se je štajerski bataljon umaknil čez hribe mimo Šmarja in Grosuplja na Dolenjsko. Naslednje jutro, 24. marca 1942, je približno 3000 Italijanov navalilo na Pugled, ga obstreljevalo s topovi in minometi ter ga nato v jurišu »zavzelo«. Toda tokrat so se bojevali le s sencami in prividi. Partizani so bili namreč že daleč od Pugleda.

Italijani so se zatem močno maščevali za poraz na Pugledu. 24. in 25. marca 1942 so vnovič pridrveli v vas Podlipoglav ter požgali enajst domačij z vsemi gospodarskimi poslopi vred. Nečloveško so se znesli tudi nad vaščani Podlipoglavja, jih mnogo zverinsko pobili in izropali njihove domove.

Branka Kastelic

Prevoje:

Ob navzočnosti častne straže Slovenske vojske, kamniškega župana Mateja Slaparja, predstavnika veleposlaništva ZDA, vojaškega atašeja podpolkovnika Benjamin Shasha, in predsednika ZB NOB Kamnik Dušana Božičnika smo položili venec k spomeniku padlim.

V teh za nas neugodnih koronskih časih je pomembno, da se spominjamo naših zgodovinskih dogodkov in počastimo padle borce, ki so pokopani v tem skupnem grobišču: 192 znanih in neznanih partizanov, ki so padli na območju Menine planine, med njimi je 48 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja ter padlih domačinov med narodnoosvobodilnim bojem v teh krajih. Med njimi sta tudi narodni heroj Martin Kotar, komandant Tomšičeve brigade, ki je padel v soteski Tesnice pri Vrhpolju pri Kamniku, ter vodja ameriške vojaške misije, kapetan Charles Fischer. Njim moramo biti neiz-

merno hvaležni, da lahko danes svobodno izrazimo svoja mnenja v slovenski besedi in pojemo slovenske pesmi. Dolžni smo ohraniti vrednote, za katere so se ti ljudje borili v letih od 1941 do 1945.

Dušan Božičnik

Maribor:

Leto 2020 je bilo za vse težko leto. Zaradi novega koronavirusa smo bili prisiljeni ostajati doma, ne se družiti, skratka, privajati smo se začeli na nov način življenja. Naši Krajevni organizaciji Moše Pijada je uspelo izpeljati le nekaj sej izvršnega odbora pa tudi letno skupščino v juniju. Vemo, da je našim članom zelo pomembno druženje, še posebno tisto, ki smo ga vsako leto pripravili v decembru in se ga je udeležila večina članov. Tokrat tega nismo mogli izpeljati, smo pa našim članom na pobudo predsednice tovarišice Zdenke Stupan, ki jo je podprl izvršni odbor KO, poslali novoletne voščilnice.

Odziv na prejeto pošto je bil nad pričakovanji. Veliko število telefonskih klicev in pisnih voščil smo prejeli, kar dokazuje, kako naši člani pogrešajo drug drugega. Posebno toplo so se nam zahvalili tisti člani, ki bivajo v domovih za ostarele.

Predsednica Zdenka Stupan je v imenu KO ZB NOB Moša Pijade vsem članom ZB NOB Slovenije v novoletni čestitki zapisala:

Ko stari čas zapuša nas
in zremo novemu v obraz,
naj izpolnijo se tvoje želje
za srečo, zdravje in veselje!

Marija Slana

Kučibreg:

Lani je zaradi koronavirusne epidemije odpadla tradicionalna skupna slovesnost borcev iz Hrvaške, Slovenije in Italije v Kučibregu, ki jo pripravljamo v spomin na veliko bitko in hude žrtve v skupnem boju partizanov vseh treh narodnosti Istre proti izredno močnim nemškim enotam v začetku novembra leta 1944. Po kratkem pozdravu predsednika bujskega protifašističnega združenja smo položili le vence k spomeniku. V imenu Republike Slovenije je cvetje položil uslužbenec našega veleposlaništva iz Zagreba. Delegacije so posamično položile cvetje tudi na grobu v Hrvojih.

S. B.

Kostavska planina:

Kljub trenutnemu epidemiološkemu stanju v Sloveniji smo se 20. decembra lani spomnili na dogodek leta 1942 na Kostavski planini v Tuhijski dolini. Venec k spomeniku sta položila župan občine Kamnik, mag. Matej Slapar, in predsednik ZB NOB Kamnik, tovariš Dušan Božičnik.

26. decembra 1942 so na Slevcu na Kostavski planini padli komandant Kamniško-kokrškega odreda in narodni heroj Matija Blejc - Matevž, komandant Kamniškega bataljona Franc Per - Vido, trije komandirji čet in enajst

borcev. Na skromni slovesnosti so udeleženci z minuto molka počastili tudi spomin na tukaj padle partizane, častnega člana ZB NOB Kamnik Matevža Koširja in prvoborca Franca Hribarja - Lovra.

D. Božičnik, foto: J. Arko

Sežana:

Občina Sežana v okviru projekta Včeraj za danes, s polnim imenom Projekt za lokalni razvoj - ohranjanje dediščine za prihodnje rodove, ureja park Lužišče nasproti sodišča v Sežani v spominski park. »Občina Sežana želi, da bi park tudi za prihodnje rodove ohranil svojo spominsko vrednost zgodovinske oziroma vojne dediščine ter da bi postal privlačnejše središče medgeneracijskega druženja občanov. Gradbeno podjetje Finali iz Kopa naj bi do konca januarja dokončalo novembra začeta dela, katerih investicijska

vrednost znaša več kot 100.000 evrov. Naložbo občine Sežana sofinancirata še ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo ter Evropski sklad za regionalni razvoj.

V parku so trije borčevski spomeniki, posvečeni Sežancem, ki so padli, umrli v internaciji in kot talci v času narodnoosvobodilnega boja med letoma 1941 in 1945, doprsni kip narodnega heroja Alberta Grudna -Bliska in spomenik »Bratje, le k soncu svobodi«. Tu je tudi spominsko obeležje Območnega združenja veteranov vojne za Slovenije Krasa in Brkinov v spomin na osamosvojitveno vojno.

Olga Knez

Hrastnik:

Predstavniki ZZZB za vrednote NOB Hrastnik in člani Revirske spominske čete smo 23. decembra lani obiskali spomenik v Bobnu. Z venčkom in prižigom sveč smo se poklonili padlim v tej soteski v boju za svobodo v letih 1944 in 1945.

Leta 1944 je bil Hrastnik z okolico strateškega pomena za oskrbovanje partizanskih enot na Dolenjskem. Tu so potekali manjši boji, prav tako pa tudi zbiralne akcije hrane, obleke, orožja, govedi, konj in drugega še kako potrebnega blaga za partizane. V okolici Hrastnika, točneje v Bobnu, je 16. decembra 1944 potekala znana akcija oziroma zaseda pri Ravnikarjevem mostu in brez žrtev med partizani prinesla bogat vojni plen. 4. decembra 1944 pa so za dvig morale med partizani poskrbeli z akcijo v Govejem potoku, kjer so napadli in pokončili do zob oborožene gestapovce. Le enemu je uspelo pobegniti v dolino. Tudi v tej akciji ni bilo ranjenih partizanov.

23. decembra 1944 pa so partizani iz zasede napadli 22 Nemcev, ki so se dobro oboroženi močno branili in pri tem ranili partizanskega vodnika, domačina Julija Gorenca - Cirila. Ta je pozneje blizu svojega doma podlegel ranam. Prav tako so Nemci smrtno ranili pomočnika mitraljezca Karla Ograjenška iz Žalca. Kljub uspešno izvedeni akciji in dobremu plenu se je v srca partizanov zaradi obeh padlih borcev prikrdala žalost.

Darja Grebenc

Selo pri Vodichah:

21. oktobra je šestčlanska delegacija ZB za vrednote NOB Črnuče obiskala spominsko obeležje v vasi Selo pri Vodichah. Položila je spominski venček in s tem počastila spomin na borce Rašiške čete, ki so pred 79 leti zaradi izdaje tam izgubili življenje.

Nagovor ob spomeniku je imela tovarišica Marija Milena Lešnjak, v njem je povzela dogodke, ki so se takrat zvrstili in povzročili razbitje Rašiške čete.

27. septembra leta 1941 je okupatorska vojska začela akcijo proti borcem Rašiške čete, ki so se po požigu Rašice umaknili na območja vasi Spodnjih, Srednjih in Zgornjih Gameljn, Sela, Tacna in Dobena. Pri tem so bili številni partizani ranjeni. Zanje sta skrbeli Rezka Dragar in Maks Pečar. Skupina partizanov se je po priporočilu bolničarja zatekla na skedenj v Selu. Ker pa je bilo skrivališče izdano, je 30. septembra skedenj napadla nemška vojska. V boju so bili smrtno ranjeni Maks Pečar in vsi, katerih imena so vklesana v spomenik. Rezko Dragar in druge ranjence so zajeli in jih odpeljali v zapore v Begunje. Komemoracija se je končala s kratko recitacijo pesmi Karla Destovnika - Kajuha »Jesenska«.

Marija Plazar

Šempeter pri Gorici:

Vsako leto se tretjo soboto v septembru srečamo na Sv. Otu, da počastimo spomin na padle v bojih na goriški fronti. Tu so leta 1980 krajin postavili spomenik komandantu 1. bataljona Goriške brigade Alojzu Cotiču, partizankama Marti Daneu in Ivani Sajevic ter osmim partizanom: Josipu Furlanu, Mariju Furlanu, Gastonu Gardenalu, Jožefu Gergoletu, Mariu Gladi, Alojzu Miklavcu, Antonu Sajevicu in neznanemu junaku. Koronavirus kroji naše življenje in nam postavlja razne omejitve, zato je bila letošnja spominska slo-

vesnost zelo okrnjena. Člani odborov Krajevnih organizacij ZB za vrednote NOB Bukovica - Volčja Draga, Šempeter in Vrtojba smo se 19. septembra sešli na Sv. Otu. S polaganjem venca in minuto tišine smo počastili padle na goriški fronti.

Dragica Mavrič

Golo:

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 je iz Ljubljane na Golo organizirano prihajalo veliko ljudi, ki so se odločili za odhod v partizane. Za njihov prihod je bilo že vse pripravljeno, ker je Glavni štab NOV in POS že 4. septembra na Golo poslal Janka Rudolfa, ki je v vas prispel 7. septembra. Tu sta s članom mobilizacijske komisije pripravila načrte za ustanovitev brigade. Na Golo je

prišel tudi 2. bataljon SNOUB Ljuba Šercerja, ki je sodeloval v formiranju brigade, zato je bila 10. SNOUB - ljubljanska brigada lahko ustanovljena že 11. septembra 1943 v Pangerčevi hiši.

Društvo Odmev Mokrcra je vsako leto pripravilo prireditve v počastitev tega dogodka. Letos pa zaradi epidemije prireditve nismo izvedli. Kljub temu so članice društva na dan ustanovitve brigade položile venček k spominski plošči na Pangerčevi - Cotmanovi hiši.

Društvo Odmev Mokrcra

Črnuče:

Tako kot vsako leto smo se tudi tokrat 21. oktobra lani zbrali na črnuškem pokopališču, da bi se poklonili borcem in herojem s Črnuč, ki so se med narodnoosvobodilnim bojem borili za našo svobodo.

Vendar je bilo tokrat zaradi epidemije covid-19 in ukrepov v zvezi z njim zelo drugače. Bilo nas je malo, z maskami in upoštevanje zapovedano razdaljo. Ni bilo šolarjev Osnovne šole narodnega heroja Maksa Pečarja, ki so do zdaj vedno sodelovali s kulturnim programom. Ni bilo pevcev KUD »Svoboda« s Črnuč, ki so vselej zapeli nekaj partizanskih pesmi. Pogrešali smo jih. Predsednik ZZZB za vrednote NOB s Črnuč Rudi Vavpotič je pozdravil vse prisotne. Pred spomenikom smo položili venec v spomin, prižgali svečo, Robert Kojc iz Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pa nam je namenil svoje misli, ki glede na sedanje razmere zahtevajo premislek.

Marija Milena Lešnjak

Čedad:

Tako kot že vrsto let je v Čedadu tudi konec decembra lani potekala spominska slovesnost za mučence svobode, meščane in partizane, pobite med nemško okupacijo. Vabilu nove županje Čedad Daniele Bernardi in ANPI - VZPI Čedad se je letos zaradi epidemije koronavirusne bolezni odzvala maloštevilna delegacija ZB iz Posočja in v imenu organizacij ZB iz Goriških brd in Tolmina položila vence v spomin na padle v spominskem parku športne-

ga igrišča in v vojašnici Francescato. Zaradi posebnih ukrepov tokrat ni bilo spreveda izpred občinske stavbe in tudi ne mestne godbe na pihala iz Čedad.

Zbrali smo se ob vhodu v športni park in ob krajši slovesnosti položili cvetje in vence v spomin na osem ustrelenih partizanov. Med njimi so bili tudi štirje Slovenci: Stojan Terpin iz Vipolž v Brdih, Anton Marinič iz Dobrovega v Brdih, Franc Pahor iz Selah na Krasu in Rudolf Boštjančič iz Krmina. Sprevod je zatem krenil do danes prazne in zapuščene vojašnice Francescato, kjer smo prav tako položili cvetje in vence. V kratkem nagovoru je županja Bernardijeva poudarila pomen vsakoletnega spomina na padle za svobodo. Predsednik ANPI Videmske pokrajine Dino Spangharo je navzoče spomnil, da je vsakoletna prireditev pomembna za vse, ki se zavedamo, kakšno gorje nam je prinesla druga svetovna vojna, in spomin na padle nam mora biti v opomin. Glavni govor je imela Alessia Zambon, odbornica za kulturo občine Červinjan. Podrobno je orisala dogodke takratnega odpora in 105 žrtev za svobodo (partizani, aktivisti, talci, somišljeniki in pomagači), ki so jih Nemci po poboju zakopavali ob obrežju reke Nadiže

pri Čedadu. Jame so morale žrtve same izkopati. Spomenik tem junakom je bil postavljen v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Večina njihovih imen ni znana, zato tudi ni znano, koliko je bilo med njimi Slovencev. Nemci so v Čedadu večkrat streljali ujete slovenske partizane. Poleg naštetih na spominski plošči v športnem parku so 8. marca 1944 ustrelili še dva neznan partizana iz Brd in partizanko Marico Železnik iz Anhovega.

Večletno sodelovanje borčevskih organizacij z obeh strani meje se krepi tudi na takih spominskih slovesnostih. To dobro sodelovanje je privedlo do pobratenja KO ZB Kobarid ter ANPI Nadiških dolin in ANPI Čedad leta 2018.

Vojko Hobič

Podgorica:

ZB za vrednote NOB s Črnuč vsako leto v drugi polovici oktobra pripravi spominske slovesnosti ob spomenikih padlih borcev v drugi svetovni vojni. Tako je v Podgorico 23. oktobra lani odšla delegacija šestih članov, položila venec v spomin in se tako poklonila usmrčenim v požaru na Kraljevi domačiji: mame Lucije, njenih treh hčera, Ivanke, Katarine in Rezke, sinov Franca in Jerneja ter Franca Paternosta - Srečka.

Marija Plazar nas je v svojem nagovoru spomnila na težavne čase, ki so vladali takrat, in na odpor zavednih Slovencev, med katere so spadali tudi Kraljevi. Poudarila je, da je bil ta požar maščevanje in delo izdajalcev in hkrati eno najtežavnih obdobij narodnoosvobodilnega gibanja v teh krajih.

Četudi je okupator našemu narodu že leta 1941 odrekel pravico do obstoja, si podredil prebivalce in njihovo lastnino ter prepovedal uporabljati naš slovenski jezik, je vztrajni in oboroženi odpor partizanske vojske tudi s pomočjo zaveznikov pripeljal do osvoboditve. Svoboda in mir nikoli nista bila samoumevna - sta pa nujna in trden temelj za prihodnost. In borcev za svobodo v gozdovih, po vaseh in mestih ne bomo nikoli pozabili. O tem je Fani Okič napisala:

Mi nismo hoteli sovražstva in kletve,
mi nismo hoteli požganih domov,
mi nismo hoteli uničene žetve,
mi nismo hoteli solza in grobov.
Branili smo polja, branili gozdove,
brani smo mesta, branili vasi,
umirali smo za bodoče rodove,
za tiste, ki bodo, ki jih še ni.
Če kdo vas bo skušal okovati v okove -
brinite svobodo, kot smo jo mi!

Milena Lešnjak

SPOROČILA

Sožalje

Spoštovani člani Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, spoštovani tovariš predsednik Franjo Habulin!

Ob rušilnem potresu, ki je državljanom Hrvaške povzročil ogromno gmotno škodo in zahteval sedem smrtnih žrtev, vam ob dnevu žalovanja vaše države v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije izrekamo sožalje za žrtve potresa ter skrb in sočutje do vseh, ki so ostali brez domov.

Marijan Križman

Predsednik ZZZB NOB Slovenije

Transverzala kurirjev in vezistov

V zadnji številki časopisa Svobodna beseda sem prebrala članek treh udeležencev pohoda od Prekmurja do Istre. Spomini so me odnesli v leta 1971-1974, ko sva to pot prehodili s hčerko in v prostorih Pošte Slovenije od tovariša Šegule prejeli spominski znački. Ti dve znački in značke številnih transverzala še vedno hraniva in tudi spominov je ostalo ogromno. Podpiram zamisel trojice udeležencev, da se pot z markacijami obnovi, in predlagam več pobud v vašem časopisu za obisk teh krajev.

Pozdrav.

Ljudmila Pintar, Škofja Loka

JUBILEJI

100 let Cilke Barlič

Lanskega 11. decembra je tovarišica Cilka Barlič praznovala svoj stoti rojstni dan. Kot se za takšen jubilej spodobi, so jo kljub protikoronskim ukrepom obiskali samo njeni najbližji, člani piranskega združenja

borcev pa smo ji poslali čestitko in šopek rož. Ob jubileju nista manjkala niti torta s svečkami in kozarček penine.

Cilka je ob zvokih harmonike prostovoljke Rdečega križa Piran

nazdravila z vsemi, čeprav ji pri teh letih že zelo pešata sluh in vid.

Rodila se je leta 1920 v Zagorju ob Savi. Že od malih nog je občutila, da življenje ni praznik. Njena mama je pri 25 letih ostala sama s tremi otroki, mož je umrl takoj po koncu prve svetovne vojne. Z njegovo skromno pokojnino so se morali iz rudniškega stanovanja preseliti v eno samo najemniško sobo, pa še tu so sredstva zadostovala le za plačilo najemnine. Cilka je tako že v osmem razredu osnovne šole kot najstarejša hči pomagala čistiti šolo, po končanem šolanju pa je začela delati kot pomočnica pri hišnih opravilih. Pri 19 letih se je januarja 1940 poročila z Vilijem, rudarjem v rudniku. Živela sta skupaj z njegovo mamo, prav tako vdovo iz prve svetovne vojne. Mlada družina se je poleg rudarske plače preživljala tudi z dohodkom iz trafike, ki jo je kot vdova v upravljanje dobila tašča.

Mlada Cilka in Vili sta se kmalu povezala s partizani. Vili je še naprej hodil na delo v rudnik. Ko se jima je leta 1942 rodila hči Ida, je Cilka kar v njenem vozičku prenašala skrivna sporočila. Komaj 15 mesecev pozneje se je rodil tudi sin Vili. Cilkinega moža so zaradi sodelovanja s partizani zaprli. Pozneje so ga še z nekaterimi drugimi aktivisti usmrtili kot enega prvih talcev v Zagorju.

Ostala je sama z dvema majhnima otrokoma. Zaradi njune varnosti se je umaknila iz Zagorja in še naprej delala za partizane. Ob koncu vojne se je z otrokoma preselila na kmetijo v Smučidolu in tam za hrano in prenočišče pomagala pri kmetijskih opravilih. Kmalu se je v Zagorju odprl DID (Dom igre in dela). Tamkajšnja ravnateljica jo je povabila, da pomaga pri skrbi za osirotele otroke, in tako sta bila Ida in Vili poleg ravnateljicinih prva otroka, vključena v vrtec.

Močna želja po pomoči sočloveku je Cilko leta 1949 pripeljala na šolanje za otroško negovalko v Ljubljano. Z vso svojo trmo, odrekanjem in bistrostjo ji je uspelo uspešno končati šolanje. Bila je ena prvih medicink, ki so sodelovale pri krvodajalskih akcijah. Leta 1955 je bilo za Cilko prelomno leto. Z otrokoma se je preselila v Primorje, v Sečo. Dobila je službo na otroškem oddelku Otorinolaringološke bolnišnice v Piranu, kjer je delala vse do svoje upokojitve. Do poznih let je bila aktivna članica Rdečega križa in ZB NOB Piran, kjer je članica že od 4. julija 1948. Kot prva pristopnica pri vseh pomembnih odločitvah se je tudi med prvimi leta 2008 preselila v nov Center za starejše občane v Luciji. Tam zdaj živi že 12 let. Ima štiri vnukinje, sedem pravnukov in šest prapravnukov. **Družina in Združenje borcev za vrednote NOB Piran, foto: Center za starejše občane Lucija**

90 let Marije in Janeza Šifrar

Ob izteku lanskega leta sta praznovala 90 let življenja zakonca Marija in Janez Šifrar. Marija je dopolnila 90 let 21. novembra, Janez pa 8.

decembra. Spoznala sta se pred 69 leti, 11. novembra 1952, ko je mlad fant z Gorenjskega, iz Selške doline, prišel na obisk k prijatelju v Čre-

ti. Ko je tam spoznal Marijo, nam Janez rad pove, ga je še posebno pritegnila njena tragična zgodba iz vojnih časov. Poročila sta se 10. novembra 1953.

Svoj dom sta si ustvarila na Marijini domačiji. Janez se je najprej zaposlil v Mariboru, pozneje pa bližje domu, v Impregnaciji v Hočah, kjer je ostal do upokojitve. Marija je ostala doma, delala na kmetiji in skrbela za družino. V družini imata štiri otroke in vsem sta omogočila izobraževanje. Najstarejša hči Marija je inženirka geodezije in si je našla delo v Švici. Druga hči Simona je kot samozaposlena vrsto let opravljala računovodske storitve za razna podjetja, tretja hči Irena je doktorica matematike, živi v Ameriki v državi Indiani in je zaposlena na univerzi kot prva ženska predstojnica matematičnega oddelka na

Purdue University v Indiani. Marija in Janez sta jo nekajkrat obiskala, Irena pa skoraj vsako leto kljub razdalji rada pride domov. Najmlajšega sina Marka pa je življenje zaneslo na Gorenjsko in je zaposlen na občini Jezersko.

V njunem življenju pa ni bilo vedno vse lepo. Vedno sta živela skromno, in tudi ko bi si lahko več privoščila, sta še naprej živela tako, kakor sta bila navajena. Malo pred svojim petdesetim letom se je Janez težko poškodoval. Imel je zlom hrbtenice. Z malo možnostmi in veliko močne volje mu je uspelo, da ni postal odvisen od drugih.

Oba sta bila vedno dejavna in pripravljena pomagati drugim. Sodelovala sta pri gradnji infrastrukture za telefon in kabelsko televizijo ter vodovoda iz Polane do Križne kapele. Marija je pomagala tudi soses-

dom. Ko je bilo treba zoriti kakšno njivo, je zapregla svoje krave in šla na pomoč, pozimi pa je z lesenim doma narejenim plugom in kravami pogosto čistila sneg s ceste iz Črete do dva kilometra oddaljene Slivnice.

Janez pa je bil tudi drugače dejaven. Polnih 38 let je bil predsednik ZB Slivnica, pozneje se je organizacija preimenovala v OO ZB občine Hoče - Slivnica. Za njegovo dolgotrajno vodenje organizacije so mu člani z veseljem podelili naslov častni predsednik. Tudi kot član društva upokojencev Slivnica je bil zelo dejaven in spoštovan, zato so mu člani podelili naslov častni član. Za njegovo vsestransko delovanje v domačem kraju, krajevni skupnosti in drugod pa mu je tudi občina Hoče - Slivnica podelila naziv častni občan. **Peter Kovaček in Boris Demšič, foto: domači arhiv**

98 let Leopolda Tavčarja

Leopold Tavčar se je rodil jeseni leta 1922 v Orleku pri Sežani. Zelo zgodaj so vaški otroci postali pastirčki in pastirice. Že kot desetletni otrok je Polde igral v orleški otroški nogometni ekipi. Ko je imel dvanajst let, mu je umrla mama Karla. Leta 1935 je na domačijo pri Gašperjevih po poroki prišla Marija, ki je bila zelo skrbna in delavna gospodinja.

Januarja 1942 so Poldeta vpoklicali na služenje vojaškega roka. Bil je v konjeniškem regimentu v Milanu, zatem so ga poslali na rusko fronto. Po padcu fašizma se je vrnil v Orlek. Med čakanjem na odhod v partizane so orleški fantje zbirali prostovoljne denarne prispevke, obleko, obutev in sanitetni material. Polde je decembra leta 1943 v Kobdilju pri Štanjelu stopil v vrste Južnoprimorskega odreda. Z bra-

trancem Vladimirjem sta še z desetimi tovariši odšla na Lokve, kjer so bili razporejeni v 2. bataljon 17. brigade. 15. januarja 1944 je Polde sodeloval v bojih na Trnovem, kjer ga je ranil nemški vojak. Zdravil se je v Okrevališču št. 1 Slovenske vojaške partizanske bolnice Pavla. Zatem se je vrnil v 17. brigado Simona Gregorčiča. Opravil je tečaj in dobil čin namestnika komandirja. Razporedili so ga v štab 30. divizije. V času bojev na Ledinah nad Žirni je bil drugič ranjen, tokrat v glavo. Pregledal ga je dr. Aleksander Gala - Peter, a mu svetlečega drobca iz rane ni uspelo odstraniti. Odredil je operacijo v centralni bolnišnici Pavla. Po okrevanju je Polde postal vodja patrolj, čez čas pa komandir okrevališča, nato tudi komandir sežanske bolnice. Domov je odšel šele 9. maja 1945. Januar-

ja 1948 se je v Sežani poročil s tovarišico Zorko Šavor z Vogrskega. Toda kmalu so ga kot dobrega organizatorja poslali v Belo krajino, v Črnomelj, kjer je delal kot pomočnik načelnika vojnega odseka. Nato je v Sarajevu obiskoval enoletno vojaško šolo. Po vrnitvi je delal kot pomočnik načelnika v Šoštanjju. Zatem se je preselil na Pristavo pri Novi Gorici. Delal je na oddelku za narodno obrambo, v prostem času pa sta z ženo postala kmetovalca. Bil je med soustanovitelji Društva vojnih invalidov za severno Primorsko v Novi Gorici. Pomagal je pri organizaciji vsakoletnih srečanj v Mrzli Rupi, kraju, kjer je v vojnem času delovala Bolnišnica Pavla. S tovarišicami in tovariši v društvu so v parku šempetrske bolnišnice odkrili doprni kip partizanskemu zdravniku italijanskega rodu Antoniju Ciccarelju, zatem pa še partizanskemu zdravniku dr. Aleksandru Gali - Petru. Polde je bil dejaven v novogoriški borčevski organizaciji, športnih organizacijah in čebelarškem društvu. Za svoje delo je prejel vrsto priznanj in odlikovanj. **Lidija Tavčar**

100 let Jožeta Žabkarja

Jože Žabkar je naš najstarejši in najzvestejši član. Rodil se je 31. decembra 1920 na Raki v Posavju. Družina je bila izseljena v delovno taborišče v Avstriji, v njihovo domačijo pa so se naselili Kočevarji. Ko so se približevali zavezniki, aprila 1945, je Jože pobegnil iz taborišča in pomagal obnavljati porušeno domovino.

Naš Prekmurec je postal 1. aprila 1948, ko je bil kot civilist poslan na postajo milice v Moščance. Končal je miličniško šolo v Begunjah in se leta 1949 v uniformi vrnil v Moščance. Leta 1950 se je poročil z domačinko Nelo Zrinski ter ustvaril dom in družino z dvema sinovoma, Jožetom in Darkom, ki sta oba nadaljevala tradicijo očeta. Danes sta oba že upokojena. Živa je tudi žena, ki pa je težko bolna v domu za starejše v Rakičanu. Jože je služboval

v več prekmurskih vaseh, in sicer v Šalovcih, Gornjih Petrovcih, do leta 1977 pa je bil komandir v Moščancih. Leta 1979 se je upokojil kot delavec v stalni službi, današnji OKC. In kaj počne naš stoletnik danes? Vrtnari, ureja okolico domačije. Jeseni je s sinom Darkom, ki živi v Murski Soboti in ga vsak dan obiskuje, pripravljal drva za zimo, saj se še zelo dobro počuti. Pri tem delu si je pomagal celo z motorno žago. Komaj čaka pomladi, da bo lahko spet delal zunaj. Zelo rad pa tudi prepeva, če ni nikogar zraven, si zapoje kar sam sebi. Pozna zelo veliko pesmi. Jože, poj in obdeluj svoj vrt ter urejaj svojo domačijo! Še na mnogo let, pa zdravo in srečno v 101. letu življenja ti želijo tovarišice in tovariši, še živeči borci in simpatizerji NOB iz Prekmurja. **Nada Mladenovič**

PREJELI SMO

Gramozna jama je
odgovor na
»Bazoviško fojbo«

Ves 13. julij lani sem spremljal poročanje italijanskih medijev o poklonu predsednika Italije in Slovenije pri spomeniku »Bazoviška fojba« in spomeniku ustreljenim domoljubom na bazoviški gmajni. Italijanski mediji so poročali, da so fašisti požgali Narodni dom v Trstu, fašizem je preganjal Slovence in v sodnem procesu obsodil na smrt štiri teroriste. Slovanska komunistična vojska pa je leta 1945 okupirala italijansko ozemlje, pregnala z domov stotisoče Italijanov in pobila 12.000 Italijanov ter jih zmetala v kraške jame, in to samo zato, ker so bili Italijani. Vsem Italijanom so mediji 13. julija kot nešteterat do zdaj sporočili, da je bilo barbarsko maščevanje slovanskih komunistov velikanski zločin za krivice, ki jih je italijanski fašizem storil Slovincem. Italijani iz poročanja medijev tudi tokrat sploh niso izvedeli, da je Italija napadla Jugoslavijo in kakšne zločine je tam zagrešila v letih 1941–43.

Italija sledi svoji stoletni strategiji, da ima pravico do Istre in Dalmacije, in zato morajo Italijanom nenehno vcepljati v glavo, da se jim je zgodila velika krivica z izgubo ozemelj na vzhodnem Jadranu. Ob spomeniku »Bazoviška fojba« so govorili o slovanskem barbarstvu doslej vsi predsedniki Italije enako, začeni z reformiranim komunistom, Giorgiom Napolitanom. Italijanski politik Tajani je kot predsednik Evropskega parlamenta na »Bazoviški fojbi« vzklikal, naj živi Istra italijanska, naj živi Dalmacija italijanska.

Spomenik na bazoviški gmajni je simbol trpljenja slovanskega življa v letih 1920–1943. Bili so italijanski državljani in Mattarella se jim je poklonil kot upornikom proti fašizmu. Spoštljiva gesta in pogumno dejanje ter priznanje fašističnih krivic Slovincem, državljanom Italije. Zato tudi vrnitev Narodnega doma.

Povsem nekaj drugega, popolnoma zgrešenega pa je bil poklon slovenskega predsednika pri spomeniku »Bazoviške fojbe«. Zakaj? Italija je napadla Jugoslavijo 6. aprila 1941 in mirovna pogodba z Italijo je bila sklenjena 10. februarja 1947. Italijanska država je kot okupatorica v letih 1941–43 zagrešila na tisoče zločinov nad civilnim prebivalstvom, nad ženami, nosečnicami, starci in otroki, ne le nad uporniki proti okupatorju, ter 36.000 Slovencev zaprla v taborišča lakote in smrti. Maja 1945 je bila Jugoslavija še vedno v vojni z Italijo in jugoslovanska armada je zasedla pravno formalno italijansko ozemlje. Beg Italijanov pred maščevanjem in likvidacije nasprotnikov so bile del vojnih operacij jugoslovanske armade in partizanov. Jugoslovanska armada in partizani so bili za večino prebivalstva osvoboditelji, za manjšino pa okupatorji, in vsak okupator v vojni obračunava z svojimi nasprotniki.

Italija je leta 1941 Ljubljansko pokrajino priključila italijanski kraljevini, zato so bili Slovenci pravno gledano italijanski državljani in vsi poboji Slovencev so bili zunajsodni zločini italijanske države. Nasprotno pa so bili italijanske žrtve jugoslovanske armade in partizanov leta 1945 žrtve vojne in nikakor ne zunajsodni poboji, kot trdi italijanska in tudi slovenska desnica. Jugoslovanska armada in partizani so leta 1945 povzročili neprimerljivo manjše krivice kot italijanska država v letih 1941–43. Jugoslovanska armada je bila veliko bolj civilizirana od italijanske kraljeve vojske in veliko manj barbarska od italijanskih fašističnih milic v letih 1943–45.

Iz navedenih razlogov bi bil poklon predsednika RS pri spomeniku »Bazoviške fojbe« umesten šele potem, ko bi se predsednik italijanske republike poklonil in opravičil ob našem spomeniku vseh zločinov nad Slovinci v letih italijanske okupacije 1941–43. Tega pa ni bilo.

In za konec še umestno vprašanje: ali so se Angleži kdaj opravičili Nemcem za zločine, storjene z barbarskim bombardiranjem nemških mest, in za poboj na stotisoče nedolžnih žrtev, otrok, žena in starcev? Evropska vrednota je, da se napadalec prvi opraviči žrtvi in ne nasprotno.

Boris Nemec, Šempeter pri Gorici

Zahvala vsem ljudem,
ki dobro v srcu mislimo

V življenjskem položaju, ki je še veliko težji od vsakodnevnega delovnega in življenjskega ritma, si dovolim teh nekaj besed javne zahvale za ves trud, pogum, predvsem pa za človečnost, solidarnost in vestnost vsem tistim, ki vsak dan ne opravljajo samo svojega dela, temveč skrbijo tudi za širše človeške stike.

Naj samo naštejemo zdravnike in medicinsko osebje, pa policiste, poštarje, trgovce, varnostnike, delavce v komunalni, novinarje, negovalke v domovih za ostarele in še vrsto ljudi vseh poklicev in starosti, ki si zaslužijo pozornost – od tistih, ki nam zagotavljajo elektriko in vodo, pa vse do raznašalca časopisa, ki je danes malo po četrti uri jutraj vestno kot vsak dan prinesel Dnevnik. Kljub mrazu, sneženju in tudi zloglasnem virusu odgovorno in strokovno opravljajo svoje delo.

Pa ni čisto nujno in samoumevno, da je tako. Prav lahko bi se dogajalo podobno kot na primer v Španiji, od koder prihajajo novice, da so predstavniki vojske v domovih za ostarele našli mrtve in zapuščene. Prav tako bi lahko birokratsko in nečloveško zadrževali dostavo rešilnih mask kot na primer v Nemčiji in še kje. Prav tako bi lahko pozabili na voznike, ujete v tujih in tudi v naši državi, in še kup primerov bi lahko naštel.

Vseeno se raje posvetimo pozitivnim primerom in predvsem duhu solidarnosti, osebne in skupne odgovornosti, ki je značilna za težja stanja, ko se vsakdo od nas pokaže, kakšen je kot človek in kako ravna.

Pomembno je splošno razpoloženje doma in po svetu, razpoloženje sodelovanja, pomoči in nesovraštva ne le pri odločujočih oblastnikih, temveč tudi med običajnimi ljudmi. Dejstva, da nam Kitajska pomaga z maskami, zdravniki, nasveti in informacijami, da pomaga Rusija s prevozi, da Amerika egoistično išče rešitve le zase, da evropske države zapirajo meje in iščejo rešitve le za svoje državljane, da nas v Sloveniji malo briga za brezdomce in Rome in podobno, so lakmusov papir naših vrednot. Hkrati kažejo vso plemenitost in bedo razmišljanja in ravnanja ljudi v svetu in doma.

In to si velja zapomniti. V težkih trenutkih, ki dosegajo svoj začetek, bodo pa tudi vrh in konec, so v tej krizi solidarnost, pomoč in znanje tiste vrednote, ki so premagale ideje neumnosti, egoizma, izkoriščanja, vojn Človek pokaže svoj pravi obraz, hkrati pa tudi svojo moč takrat, ko je težko. Še vedno pa ostajajo vprašanja, zakaj oblastniki nekaterih rešljivih težav človeštva in vsakega človeka niso že zdavnaj rešili. Tudi zato je kriza priložnost, da se vsi spremenimo. Na bolje!

Miloš Šonc, Grosuplje

Kje smo danes?

Slovenija ni niti Švica niti Silicijeva dolina, ampak država z državljanji, ki nosijo bremena recesije. Od evforičnega stanja Slovencev ob osamosvojitvi in izstopa iz balkanskega kotla je preteklo že dobrih 28 let. Obetal so nam svetlo prihodnost in polno košarico demokracije, kar pa je po lastninskem preoblikovanju podjetij z družbenim kapitalom v podjetja z znanimi lastniki pripeljalo do precejšnjih razlik ter celo do razdvojenosti slovenskega naroda.

Za nekdanje jugoslovanske razmere vedno najbolj napredna in tudi najbolj premožna Slovenija, ki je bila sicer zgodovinsko vedno nekoliko bolj naravnana na Zahod, očitno ni dala državljanom vsega, kar so pričakovali. Morda smo zahtevali preveč? Od izjemne enotnosti leta 1990/91 z jasnimi cilji osamosvojitve se je v našo zavest počasi vrnilo nekaj, česar sprva niti nismo dojeli. Nekateri so mislili, da se bo nadaljeval

sistem, ki že sam po sebi zagotavlja splošno pravico do lastnine, pravico do zaposlitve za nedoločen čas ter nalogo države, ki bo skrbela za slehernega državljana. Mislili so celo, da se bo nadaljeval enak družbeni red z nikogaršnjo lastnino, ki je nihče prej ni smel odtujiti, in znamenitim delavskim samoupravljanjem. Pa smo dobili svojevrstni kapitalizem!

Še prej seveda zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij z družbenim kapitalom v podjetja z znanim lastnikom ter ob tem znamenito Agencijo RS za privatizacijo. To je bilo dokaj jasno znamenje korenitih sprememb družbenega reda, česar pa nekateri niso povsem dojeli. Še danes mnogi ne vedo, ali so res glasovali za kapitalizem.

Kapitalizem, ki temelji na zasebni lastnini ter tudi uničevalnem pohodu – tekmovanju za bogastvom, je v bistvu izglasovala takratna slovenska skupščina in nikakor ni šlo za širši konsenz! Predlog zakona je sprejel Izvršni svet Skupščine republike Slovenije na svoji 104. seji 16. julija 1991 in ga poslal v obravnavo in sprejem trem zborom takratne skupščine. Zakon je takrat izšel iz postopka lastninjenja podjetja, ki so opravljala gospodarske javne službe, banke in zavarovalnice, podjetja v stečajnem postopku ter podjetja, ki so se preoblikovala v zadrage. Država si je vzela svoje, odlično so se znašli tudi vsi tisti, ki so bili malce bližje korita in so poznali luknje v zakonu, medtem ko so delavci (približno milijon njih) ostali s certifikati in niso vedeli, kam z njimi. Danes, po 28 letih privatizacije, imamo tako imenovane tajkune, delavske nemire (kolesarje), veliko število brezposlenih in razdvojeno ljudstvo. Imamo slabo banko (DUTB) in večmilijardni javni dolg. Dvomimo, da je za vse to kriv edino kapitalizem.

Franc Krajnc, Piran

Manipulacije TVS

Decembra lani smo bili znova pričevalci manipulacije in grobe poverbe zgodovinskih dokazov na TV Slovenija. Poglejte si prispevek o »prvem postroju slovenske vojske« v Kočevski Reki, ki je bil objavljen v Odmevih 17. decembra 2020! Poglejte si ekranske posnetke ponarejenega filmskega dokumenta naših teritorial-

cev z retuširanimi zvezdami. To so opravili zelo nestrokovno, kar s pravokotnim »čopičem«, podobno kot ste to lahko opazili tudi pri retuširanih posnetkih z Bližnjega vzhoda.

Zgodovinski posnetek je tudi presnet tako, da so ga zgoraj porrezali – tisti del, kjer bi se zvezde zelo težko retuširale. Poglejte, kako je slika zožana! Pa menda ja naša nacionalna televizija takrat tega ni snemala s »cinemaskopsko« tehniko. Spodaj je še fotografija iz časopisa ali glasila slovenske TO s tega dogodka, ki seveda ni bil tajen, saj je na njem bilo tudi več novinarjev in kamer.

Sprašujem TV Slovenijo: KDAJ BOSTE OBJAVILI ORIGINALNE POSNETKE? KDAJ BOSTE NEHALI POTVARJATI ZGODOVINO?

Mi smo na naše teritorialce lahko enako ponosni, tudi če imajo na kapah rdečo zvezdo, ali še bolj. To njihove vloge prav nič ne zmanjša, je pa res, da to razkriva laži tistih, ki si osamosvojitve prilajajo. Pa ne samo osamosvojitve.

S. B.

ZBADLJIVKA

Zaskrbljenost

*Kokoško kljujejo ptice tatice,
prastara je lakonna družčina.
Orje nami »jodl« apaške ravnice,
Orbec Avarec bi rad do morja ...
Bentijo »savojci« sredi Gorice:
ta meja nam je bila vsiljena!
Kroat se izmika razsodbi Pravice,
koki se cinično roga, smehlja ...
Puhli »džon bul« brblja neresnice,
jo žali z vazalko »Visarionova«.
O, putka, zakaj prenašaš krivice,
zakaj se obnašaš kot tutkica?
Zakaj si ne nameš plašnice,
zakaj pred vsiljivci si sklonjena?
Ko dregajo vate zvite lise,
spet bodi uporna oefarka!
(Prešernova – svobodomiselnja)
Vsakomur jasno zalučaj v lice:
Umakni kremplje s Triglav!*

Franci Šali, januar 2019

IMELI SMO LJUDI

Bogdan Velikonja
- Danko
1928–2020

Izteklo se je življenje Bogdana Velikonje - Danko. Rodil se je 25. februarja 1928 na Predmeji. Njegov oče Lojze je bil podpornik TIGR-a. Sprejemal je člane, jim pomagal, večkrat tudi prenočil, ko so čez Goro hodili iz Jugoslavije proti Gorici. Večkrat je tudi sam nesel pošto ali časopise v Gorico. Bil je tudi sorodnik družine Janeza Stanovnika. Nista bila krvna bratranca, vendar sta se tako naslavljala. Imela sta skupne sorodnike.

Še ne šestnajstletnik je Danko odšel v partizane. Starši so sprejeli njegovo odločitev, saj mu je grozila mobilizacija v italijansko vojsko, v delovne bataljone.

Prvega septembra 1943 je odšel na Kozjo steno nad Predmejo. Vsi borci 9. korpusa jo poznajo. To sploh ni stena, ampak lepa jasa na višini 1100 metrov. Kadar koli je bila ofenziva na Goro, so se enote NOV umaknile na to jaso. Nemci je nikoli niso osvojili niti je niso napadali. Obramba jase je bila vojaško zelo preprosta. Sovražnik bi imel prevelike žrtve za nepomemben uspeh z zasedbo Kozje stene. Tega so se zavedali tako Italijani, Nemci kot domači sodelavci okupatorjev. S Kozje stene vodi namreč več poti in umik je bil vedno uspešen. Ta jasa je bila v času narodnoosvobodilnega boja najbolj gotovo zavetišče enot 9. korpusa.

V času goriške fronte je bil na Predmeji, saj je bil dodeljen v tehnično službo. Postal je vzdrževalec orožja – puškar. Kot puškar je bil veliko v zaledju, največ v Čepovanu in Cerknem. Zelo hudo je bilo konec marca in v začetku aprila 1945 v okupatorjevi ofenzivi »Winterende«. Danko se je kmalu po koncu vojne demobiliziral. Ni hotel v vojaške šole, saj ga ni veselil vojaški poklic. Naredil je tečaj za trgovca in služboval na Štajerskem, nato na Goriškem, največ let na Vogrskem. Vogrini so ga imeli zelo radi. Po upokojitvi je skrbel za domačijo na Predmeji.

Bil je navdušen smučar, pozneje aktivist Smučarskega kluba Predmeja. Bil je eden najbolj zavzetih pobudnikov in graditeljev skakalnice, pokrite s plastiko, na Predmeji, nekdanj najlepše v Sloveniji. Smučarskim skokom se je zapisal tudi s sinom Stankom, ki ga je kot pionirja vozil na tekmovanja. Stanko je bil takrat čudežni Primorec v smučarskih skokih. Kako ponosen je bil Danko na sina, ko je leta 1979 v Oberstdorfu dosegel primorski rekord v smučarskih skokih – 154 metrov, rekord, ki je veljal 30 let, do dosežka Jake Hvala! Izguba sina Stanka, ki je umrl leta 1998 v prometni nesreči, in smrt žene Marice sta Danko močno prizadeli.

Aktivno je sodeloval v KO ZB Predmeja in bil član raznih komisij pri ZB NOB Ajdovščina - Vipava. Je dobitnik več priznanj, med drugim tudi zlate plakete ZZZB NOB Slovenije. Bil je eden zadnjih borcev s partizanske Predmeje.

V.K.

Ivana Može
1927–2020

Na pokopališču na Tabru v občini Sežana smo se 12. decembra 2020 poslovili od dolgoletne dejavne članice Združenja borcev za vrednote NOB Sežana, Ivane Može, rojene Faganel. Rodila se je na Velikem Polju kot zadnji otrok v družini Šmoncovih s petimi sestrami in bratom. Oče Jožef in mati Frančiška Faganel sta gospodarila na srednje velikem, a donosnem posestvu.

Na Velikem polju je bilo več narodno zavednih ljudi, ki so mladino navdušili za ohranjanje slovenske zavesti, jezika, pesmi in za upor proti italijanskemu okupatorju. Tudi Šmoncovi so vsestransko podpirali Osvobodilno fronto. Dekleta so že od začetka partizanstva na Velikem polju zbiral hrano, obleko in druge potrebščine za partizane, opravljala so kurirske in obveščevalne naloge, skrbela za ranjene in bolne borce, ki so jih skrivali v bunkerju v Pevcovi hiši, kjer se je rodila narodna herojinja Mihaela Škapin - Drina.

Ivana je, čeprav zelo mlada, že leta 1942 začela z drugimi dekletki iz vasi delovati kot aktivistka, zbirala je obleko in hrano za partizane in jih pomagala oskrbovati tudi na terenu. Doma je z mamo in sestro Julko šivala titovke, pletla nogavice in rokavice, proti koncu vojne pa je šivala tudi zastave. Ves čas vojne je delovala kot kurirka in po terenu za partizane prenašala razno pošto. Ob razpadu Italije 8. septembra 1943 je skupaj z nekaterimi domačini pomagala razorožiti nekaj italijanskih vojakov, ki so jim pobrali vojaško obleko in obutev ter jim v zameno dali svoje stare čunje in obutev, da so lahko odšli domov, zaseženo opremo pa so domačini odnesli v partizane.

Ivana se je vedno z veseljem spominjala dni po razpadu Italije, ki so bili polni navdušenja, sreče in zadovoljstva. Ljudje so verjeli, da je po 23 letih prišla svoboda in da bo končno konec zatiranja. Vendar pa je ta svoboda trajala le slaba dva tedna, saj so konec septembra 1943 to območje zasedli Nemci. In prav Nemci so 6. novembra 1943 ubili Ivankinega očeta Jožefa, ki je bil tudi sam aktivist OF.

Kljub vsem tem grozotam so domačini z Velikega Polja, ki so nenehno skrbeli za partizanske enote in kurirje, uspeli organizirati tudi partizanske mitinge. Na mitingih sta se posebej izkazali Ivana in Julka, saj sta prekrasno prepevali narodne in ljudske pesmi. Po vojni je Ivana ob svojem kmečkem delu, sodelovala pri slovesnostih v spomin na padle partizane in domačine ter pri organizaciji in delovanju Zveze borcev.

L.J.

Zorka Čulav
1923–2020

Sredi nesrečnega časa, ki ga zaznamuje epidemija, se je v 98. letu za vedno poslovila partizanka Zorka Čulav, ki je zadnja leta bivala v

domu starejših občanov na Fužinah v Ljubljani. Kot je sama pogosto povedala, je tukaj našla svoj drugi dom in bila ves čas vpeta v domsko dogajanje. Bila je dejavna članica Kluba za vrednote NOB, ki deluje v domu in povezuje tamkajšnje člane, ter članica krajevne organizacije ZB Moste - Selo - Nove Fužine. Bila je ena zadnjih udeleženk največjih partizanskih bitk v nekdanji Jugoslaviji. Rodila se je oktobra leta 1923 v vasi Kljenk blizu Makarske na Hrvaškem, kjer je bila že pred vojno zelo dejavna v mladinski organizaciji in Skoju, leta 1942 pa se je pridružila partizanom Biokovskega odreda in dobila partizansko ime Bikica. Delovala je kot bolničarka, z odredom so prešli v Bosno, kjer je bila udeleženka največjih in najtežjih zgodovinskih bitk druge svetovne vojne na naših tleh: doživela je grozote Kozare, Sutjeske in Neretve, napad na Drvar – povsod je predano skrbela za bolne in ranjene borce. Svobodo je s partizani in 8. korpusom dočkala v Trstu.

Po vojni se je na vojaški akademiji v Beogradu še uradno izšolala za medicinsko sestro in dobila službo v vojaški bolnici v Lovranu pri Opatiji. Ko so to bolnišnico predali v civilne roke, se je skupaj z možem, ki je bil ekonom v bolnišnici, preselila v Ljubljano. Tukaj se jima je rodila edinka Ljiljana, sama pa je postala glavna medicinska sestra v vojaškem garnizonu na Roški. Delo je nadaljevala v Mladiki in nato v vojaški bolnici v Ljubljani, kjer je ostala vse do upokojitve, mož pa je bil knjižničar v knjižnici v Šentvidu. Vrsto let je Zorka bivala v domu starejših občanov v Fužinah, kjer se je počutila zelo dobro, najbolj pa se je veselila obiskov svojih domačih: hčerke, obeh vnukov in posebej štiri pravnukov.

J.H.

Darinka Dolinar
1942–2020

V začetku decembra smo se domačini v Otaležu poslovili od sovaščanke in dolgoletne članice ZB Darinke Dolinar. Rodila se je med vojno, leta 1942, v zavedni partizanski družini Gvozdenović v Bosni. Pozneje so se njeni člani preselili v Banat, kjer je Darinka spoznala bodočega moža Petra Dolinarja, tam je namreč služil vojaški rok. Z njim je prišla v Otalež in se hitro vključila v vaško življenje. Obnovila sta njegovo domačijo, ki je postala prijetno domovanje. Oba sta bila zelo delavna. Darinka je veliko let delala kot čistilka in kuharica v Podružnični šoli Otalež. Do vseh je bila prijazna. Po moževi smrti je ostala sama. Zdravje jo je počasi zapuščalo. Ko so jo odpeljali v dom za starejše, se je zelo na hitro poslovila. Oba z možem Petrom sta pokopana v družinskem grobu v Otaležu.

Olga Zajc, ZB Idrinja -
Cerkno, KO ZB Otalež**Marija Fireder**
1927–2020

Na pokopališču v Žabnici so se 19. novembra 2020 njeni najbližji poslovili od Marije Fireder. Mara, kot smo jo številni imenovali, z dekliškim priimkom Ziherl, se je rodila v Kranju, odraščala pa pri stari mami v Bitnjah.

Osnovno šolanje je končala z odliko, nato dve leti meščanske šole v Kranju, ki je z okupacijo prenehala delovati. Vojna ji je pretrgala načrte za nadaljnje izobraževanje. A pot jo je ponesla v uporniške vrste napredne mladine, v Osvobodilno fronto. Postala je aktivistka in obveščevalka, povezana z aktivisti Bitnje - Škofja Loka - Sv. Duh. Poznali so taborišča terencev, zaupne hiše, kjer so se zadrževali partizani, da so si izmenjavali poročila o gibanju sovražnika in razširjali partizanski tisk. Delo je postajalo vse bolj nevarno, teror okupatorja je bil vedno hujši in leta 1943 okrepljen s številnimi domobranskimi postojankami, povezanimi z gestapom.

Mara je morala na hitro zapustiti dom, ker je izvedela, da jo domobranci, nastanjeni v Žabnici, nameravajo aretirati. 2. julija 1944 je pribežala h kovaški družini Jan na Bled. Doma so jo sovražniki zaman iskali, aretirali pa so njeno mamo in jo poslali na delo v Nemčijo. Maro je Jože Jan takoj vključil v svoje obveščevalno delo. Skupaj z Antonom Golcem sta prenašala obvestila do kurirskih partizanskih javk na Selu pri Bledu pod Jelovico in Poljšici pod Pokljuko, pri čemer so bile izkušnje iz njenega prejšnjega ilegalnega dela tu še kako dobrodošle. Jože Jan je šele leta 1968 razkril za javnost svoje obveščevalno delo in mrežo, ki je segala zelo daleč in na široko.

Leta 1947 se je Mara poročila s Firederjem, kemijskim tehnikom, zaposlenim v Iskri. Zasnovala sta družino na njegovem domu v Dorfarjih. Skromno bajto sta obnovila. V domoljubnem duhu sta vzgojila tri sinove, Zvoneta, Dareta in Iztoka. Mnogo prezgodaj je ovdovela. Dobila je kar sedem vnukov, trinajst pravnukov in celo dva prapravnuka.

Mara je bila zaposlena v Tekstilindusu. Na ših se je ob vsakem vremenu vozila s kolesom. Spominjala se je neznosnega hrupa tkalniških strojev, kar ji je povzročilo slabšanje sluha. Ko so propadale kranjske tovarne, med prvimi Tekstilindus, ji je bilo težko pri srcu, saj so jih delavci z velikim trudom in odpovedovanji postavljali na nogo.

Vseskozi je bila Mara dejavna članica KO ZB Žabnica in njenege upravnega odbora kot dolgoletna blagajničarka. Prostovoljno je skrbel za partizansko grobišče v Žabnici, udeleževala se je vseh slovesnosti naše organizacije. »Človek se vsemu privadi, tudi svoji smrti,« je s svojim značilnim humorjem večkrat dejala. In zdaj je odšla za vedno. Naj ji bo lahka slovenska zemlja!

Majda Mencinger

Stanko Smogavc
1926–2020

Epidemija koronavirusne bolezni je v začetku novembra preprečila članom OO borcev za vrednote NOB Oplotnica, da bi se množično poslovili od dolgoletnega člana, aktivnega partizana Stanka Smogavca. Prav tako je bilo zadnje slovo onemogočeno številnim sokrajanom, znancom in prijateljem.

Odšel je Stanko Smogavc, nekoč mlad borec, fant s Pohorja, ki je še ne polnimi osemnajstimi leti odšel branit domovino. Bilo je v majski noči leta 1944. Skupaj s tremi mladci, sovaščani iz vasi Podgrad nad Cezlakom, danes občina Slovenska Bistrica, nekoč KS Oplotnica, so se pridružili drugim fantom na Hudem vrhu nad Lukanjo, v bližini Osankarice na Pohorju. Zbralo se jih je 180 in poslali so jih na Dolenjsko. Potovanje je seveda potekalo peš in ponoči. Njihov cilj je bil Žužemberk, tam so jih razporedili v brigade. Pokojnega Stanka so dodelili Ljubljanski brigadi. Bil je nosač težkega mitraljeza in streliva. Po spominih je ognjeni krst doživel prav v Žužemberku, pa tudi drugi meseci bojevanja so bili vezani na okolico tega kraja. In živ spomin na zadnje dni vojne, ko so bili vkopani v bližini Štampetovega mostu in bojevali hude bitke z domobranci in vermahtom. Pa podobe vkorakanja v Ljubljano. Ljudje so jih sprejeli s cvetjem. Bil je ponosen, da je bil del te veličastne zmage.

Kaj je Stanko doživel po 9. maju 1945? Domovina je zahtevala, da odsluži še vojaški rok. Tako je uniformo slekel po dolgih treh letih. Ponujali so mu službo, a domača zemlja ga je klicala in ta navezanost je bila močnejša od državne službe. Poln mladostne energije, a s številnimi težkimi spomini se je odpravil na Pohorje, na domačo kmetijo k Huclom, kjer je skupaj s sestrami in bratom preživel mladost ob materi vdovi. Kot pred vojno je tudi po vrnitvi poprijel za kmečko delo. Ljubezen ga je iz domačega Podgrada napotila na sosednji grič. Priženil se je in v harmoniji z ženo ustvaril družino z dvema sinovoma. Bilo je kot v pravljici: kmetija, delo, otroka, vnuki in brezpogojna pripadnost organizaciji ZB v Oplotnici od samih začetkov do slovesa.

Z ženo sta se udeleževala vseh prireditev in izletov v izvedbi domače organizacije. A življenje gre svojo pot. Umrla mu je žena, kmalu za njo sin, gospodar. Ni ostal sam. Skrb je prevzela vnukinja, s katero sta skupaj gospodarila. Veselil se je njenih otrok, svojih pravnukov. Zelo rad je bil tudi v družbi članov OO in še vedno je ponosno stal ob prapuru.

Letos poleti ga je bolezen prvič v življenju napotila v bolnišnico. Ni se dal, vrnil se je domov. Spet je poprijel za delo in po svojih močeh pomagal vnukinji. Ni dočakal stotih let, kot smo mu prerokovali.

Stanko Smogavc je dobitnik več državnih priznanj. Letos je prejel tudi priznanje praporščaka, žal posmrtno.

OO borcev za vrednote NOB Oplotnica je z njegovim odhodom zelo osiromašena. Bil je naš simbol in je tak, kot je bil, tudi širše predstavljal tistega pravega borca za svobodo, ki ni pomišljal pred odločitvijo. Bil je otrok partizanskega Pohorja, ki je vedel, kaj je prav, in je tudi v 21. stoletju vedel, da je bila odločitev takrat prava. Bil je ponosen partizan in mi, člani OO borcev za vrednote NOB Oplotnica, smo bili ponosni nanj.

**OO borcev za vrednote
NOB Oplotnica**

Judita Hahn Kreft

1926–2020

Judita Hahn - Kreft, priznana slovenska gledališka (in filmska) igralka, ki je bila vse do smrti pri 94 letih v Sloveniji ena redkih še živečih in preživelih taboriščnic iz nemškega uničevalnega taborišča Auschwitz-Birkenau v okupirani Poljski, se je rodila 16. septembra 1926 v ugledni liberalni murskosoboški judovski družini Hahn. V Murski Soboti je preživela lepo otroštvo in mladost, vse dokler te mladosti ni prekinila aprilaska aretacija leta 1944, ko so jo z drugimi prekmurskimi Judi deportirali v Auschwitz. Taborišče je preživela in se skupaj z mamom Margit in bratom Tibijem vrnila domov v Mursko Soboto, žal brez očeta Pavla, ki holokavsta ni preživel. Vsi trije so doživeli novo grenko izkušnjo in razočaranje zaradi odnosa povojnih oblasti do ostankov predvojnega judovskega skupnosti. Mama Margit in brat Tibi sta po ustanovitvi judovske države leta 1948 odšla v Izrael, Judita pa je ostala v Sloveniji. Vpisala se je na takratno Akademijo za igralsko umetnost v Ljubljani in študij uspešno končala. Od svojih mladih igralskih let pa vse do upokojitve je bila stalna članica Mestnega gledališča ljubljanskega. Bila je poročena z dramatikom, režiserjem, dramaturgom in literarnim zgodovinarjem, akademikom prof. dr. Bratom Kreftom (1905–1996).

Z njenim odhodom je med sicer vse redkejšimi živimi pričami holokavsta na Slovenskem nastala še večja vrzel in počasi bodo za njimi res ostali samo še spomini. Mnogi so zapisani, nekateri posneti in ohranjeni za zgodovino kot dokaz neizmernega trpljenja in popolnega razčlovečenja med uresničevanjem Hitlerjevega ukaza o »dokončni rešitvi« judovskega vprašanja. Ta ukaz je bila ena sama negotova in strašna pot v trpljenje in smrt in Judita Hahn je to pot kot ena od številnih prekmurskih taboriščnic prehodila v uničevalnem taborišču Auschwitz-Birkenau. Kako je doživljala taboriščni vsakdanjik, so vedele samo ona in njene tovarišice v »črtastih pižamah«, ki so morale dan za dnem na vsakem koraku spremljati smrt. Delala je v taboriščni razdelilnici hrane in včasih komu od prekmurskih vrstnikov preskrbela dragocen košček kruha. Sama je o tem zelo redko govorila, tako

rekoč nikoli javno. Žalostno zgodbo so poznali samo njeni najdražji, ki jim je res zaupala, pa še njim je o tej hudi življenjski preizkušnji zelo redko pripovedovala. V bridkih spominih je bilo vse preveč groze, strahu in živih prizorov teptanja človeškega dostojanstva. Tisti, ki so to zlo preživeli, so edini vedeli, kaj je pomenilo biti obsojen na pogubo samo zato, ker si bil drugačen, in Judita je to grenko izkušnjo nosila v svojem srcu in spominih. A jih ni nikoli obešala na veliki zvon, saj je znala odpustiti (ne pa pozabiti) in po vrnitvi iz »pekla na zemlji« zažveti novo življenje. Del njenega bogatega in ustvarjalnega življenja je potekal tudi na odru MGL v Ljubljani, v katerem je v letih 1952–1988 odigrala okoli sto vlog. Kot so ob njeni smrti zapisali v MGL, je Judita še posebno blestela v karakternih gledaliških vlogah, pa tudi v radijskih igrah in televizijskih dramah.

Dr. Marjan Toš

Anton Požar

1929–2020

V 92. letu starosti se je 17. novembra iztekla življenjska pot Antona Požarja iz Rateč. Rodil se je 26. februarja 1929 v vasi Čepno, Gornja Košana v občini Postojna. Bil je najstarejši sin malega kmeta in kmečka opravila so mu bila dobro znana.

Že z dvanajstim letom je občutil vojne grozote, ponižanje in strah, saj so živeli pod italijansko diktaturo. Obiskoval je italijansko osnovno šolo in končal pet razredov. 17. januarja 1944 so v vas pridrveli oboroženi sovražniki, preiskali vse domove, oropali in odnesli, kar je bilo vredno. Požgali so središče partizanstva, ustrelili vaščana in odpeljali sedem mož, med njimi je bil tudi Antonov oče. Odpeljali so jih v taborišče Dachau, a oče se iz zloglasnega taborišča ni vrnil. Tako je mama morala sama skrbeti za štiri otroke in vsi so morali pridno delati na kmetiji, da so se preživeli.

Kot 14-letni mladinec se je Anton v Čepnem vključil v mladinsko organizacijo. Postal je sekretar vaškega odbora. Dobil je ilegalno ime Izidor, ki ga je uporabljal vse do osvoboditve. Zbiral je orožje, sanitetni material, hrano in informacije o sovražniku. Material je prevažal z vprežnim vozom v vas Volče in nosil na Staro Sušico. Sovražna vojska je bila nastanjena v predoru pri železniški postaji Košana, zato je pri opravljanju naloge moral biti zelo previden. Vendar so ga kmalu zajele sovražne enote BE-GA iz Pivke, ga aretirale in odpeljale v Trst, kjer je bil zaprt v zaporu Coroneo.

Po izpustitvi iz zapore je s tovariši nadaljeval delo, bil je član vaške straže, odkrival skrivališča sovražnih vojakov v okoliških gozdovih, premikanje vojakov v vasi in sporočal vaškemu odboru, da so izvedli akcije. Svoje dejavnosti je opravljal vse do osvoboditve. Njegova mama Marija je bila pesniško zelo nadarjena, zapisala je spomine iz časa NOB in Anton jih je rad prebiral. Po osvoboditvi se je udeležil

dvomesečnega udarniškega dela na mladinski delovni akciji na progi Šamac–Sarajevo. Po vrnitvi se je zaposlil pri sekciji za vzdrževanje proge Divača–Šentpeter.

Želja po znanju ga je navdušila, izobraževal se je in kmalu začel delati v ljudski milici. Delo je vestno in natančno opravljal vse do upokojitve. Premeščen je bil v različne kraje po Sloveniji. Prvo delovno mesto je bilo v Guštanju, nato v Slovenj Gradcu, pozneje je bil premeščen na Bled, v Radovljico, Jesenice, Mojstrano in Kranjsko Goro. Vključeval se je v društva in odbore ter pomagal pri graditvi in obnovi domovine. Svoje znanje je prenašal na mlajše rodove in negoval vrednote, za katere se je boril med narodnoosvobodilnim bojem. Za svoje vestno delo je prejel številna priznanja, predvsem pa je bil človek, ki je razumel sočloveka. Veliko mu je pomenila družina in sinova Anton in Milan sta lepo skrbeli za očeta, ko ni imel več moči. Razveseljevali so ga tudi štirje vnuki in dve pravnukinji.

Sonja Mirtič

Matevž Košir

1929–2020

V 91. letu starosti se je v novembru poslovil naš dolgoletni predsednik, tovariš Matevž Košir. Predsednik Združenja zveze borcev NOB Kamnika je bil od leta 2002 do 2018, torej štiri mandate, ki so bili zaznamovani z njegovo srčnostjo in predanostjo. Bil je predsednik Odbora Šlandrove brigade in pobudnik ustanovitve Združenja veteranskih in domoljubnih organizacij občine Kamnik. Spominjali se ga bomo tudi kot soustanovitelja Pokrajinskega odbora ZB NOB osrednje Slovenije. Član naše organizacije je bil 72 let, in sicer od leta 1948.

Na slavnostni seji ZZB 26. aprila 2016, ob 75. obletnici ustanovitve OF v Ljubljani, ko je potekala podelitev listin in zlatih plaket ZZB NOB Slovenije, je bil med desetimi dobitniki zlate plakete tudi tovariš Matevž. Zlato plaketo je prejel za predano, aktivno in zelo uspešno utrjevanje zgodovinske resnice, vrednot in dosežkov narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda, spoštovanje žrtev in ohranjanje kulturne dediščine narodnoosvobodilnega boja ter vključevanje mladih rodov v uresničevanje programskih nalog zveze. Vse življenje se je poleg svojega rednega dela v tovarni KIK posvečal delovanju na družbenopolitičnem področju in v društvih. Bil je dolgoletni vodnik pri Planinskem društvu Kamnik, deloval je tudi v Društvu upokoencev Kamnik. Kot človek je bil izredno priljubljen in cenjen med svojimi sodelavci in prijatelji, prav tako pa tudi v našem združenju borcev za vrednote NOB.

Tovariš Košir je dobro sodeloval s krajevnimi odbori ZB, saj jim je skupaj uspelo skrbeti za 104 spominska obeležja in vsako leto pripraviti 13 slovesnih proslav. Za spominski slovesnosti v Češnjicah in na Prevojah v Tuhinjski dolini se

je povezoval tudi s predstavniki veleposlaništva ZDA v Ljubljani. Še v začetku letošnjega leta, pred prvim valom koronavirusa, nam je bil pripravljen pomagati in svetovati, žal tega ne bomo več deležni. Spominjali se ga bomo s spoštovanjem in ponosom.

Dušan Božičnik

Franc Hribar - Lovro

1921–2020

Zapustil nas je zadnji kamniški prvoborec, Franc Hribar - Lovro. Rodil se je 29. septembra 1921 v Kamniku. Bil je borec v narodnoosvobodilnem boju od 27. marca 1942 do 15. maja 1945 in nosilec partizanske spomenice 1941. Od 22. decembra 1945 je bil zaposlen v tovarni Stol kot kadrovski referent. 15. februarja 1947 se je zaposlil v lesni industriji Šoštanj kot vodja oddelka proizvodnje, 16. novembra 1947 pa je bil imenovan v komisijo državne kontrole LRS v Ljubljani, kjer je tri leta deloval kot pomožni inšpektor.

Nato je bil v podjetju Remont v Ljubljani pomočnik direktorja in šef mizarne delavnice. Tu je začel delo s petimi mizarji, po treh letih je povečal proizvodnjo in zaposlil 32 mizarjev. Leta 1953 se je preselil v Kamnik, kjer je v kmetijski zadrugi prevzel tri delavce in ustanovil samostojno podjetje. V 18 letih je ustvaril uspešno podjetje s 150 delavci, ki še zdaj deluje pod imenom Menina. Od leta 1970 je bil v poklju. Že med delom v podjetjih je bil zelo dejaven v družbenopolitičnih organizacijah, še največ pa v okviru občine Kamnik. Bil je tudi dolgoletni predsednik Občinskega odbora ZB Kamnik. Od leta 1978 do 1982 je bil delegat političnega odbora in podpredsednik skupščine občine Kamnik.

Za svoje delo je dobil razna priznanja in odlikovanja: partizansko spomenico 1941, medaljo za hrabrost, odlikovanje za hrabrost in zasluge za narod II. in III. stopnje, odlikovanje dela z rdečo zastavo, ki mu je podelil kabinet tov. Tita, srebrno plaketo Kamnika iz gospodarstva ter še mnogo drugih priznanj, ki jih hrani družina Hribar.

Dušan Božičnik

Umrli člani KO ZB Vodice

Naša organizacija se je letos poslovila od Štefana Travnja, ki je umrl v 96. letu starosti, od Vinka Borovnika, ki nas je zapustil v 88. letu, in Marije (Mari) Borčnik, ki je umrla v 93. letu starosti. Hvala jim za njihov dolgoletni trud in sodelovanje v naši organizaciji. Slava jim!

Odbor KO ZB Vodice

Svobodna beseda za vse člane Zveze borcev

Spoštovane bralke in bralci, članice in člani Zveze borcev. Za nami je v vseh pogledih težko leto, ki je prineslo veliko sprememb, žal večinoma na slabše namesto na boljše. Preteklo leto ni bilo lahko tudi za ZZB NOB, a kljub težkim razmeram so vsa združenja nadaljevala svoje delo in se trudila ohraniti duh partizanstva in uporništv. Nič ne kaže, da bo v kratkem kaj boljše, zato lahko pričakujemo, da bo tudi v tem letu treba varčevati in delovati okrnjeno.

Ne samo zaradi ukrepov proti širjenju bolezni, varčevanje je potrebno predvsem zaradi vlade, ki jo trenutno imamo in je vse prej kot naklonjena ne samo partizanskim, ampak kar vsem človeškim vrednotam. Zato je z novim letom spremembe doživela tudi Svobodna beseda, ki jo bodo zdaj prejeli vsi člani ZZB in seveda vsi drugi, ki to želijo. Ker bo odslej naloga Svobodne besede tudi obveščanje članstva, bo vsebina nekoliko spremenjena. Nekateri rubrike oziroma kolumne bodo ukinjene, uvedene pa bodo nekatere nove. Upamo, da bodo spremembe sprejete dobro in z razumevanjem, da trenutni časi niso naklonjeni ne ZZB ne Svobodni besedi. Naš cilj ostaja, da bo Svobodna beseda še naprej vsebinsko pester in močan časopis s kakovostnimi prispevki poleg obveščanja članov Zveze borcev.

V teh čudnih in mračnih časih, ko vladajoči oblastniki brezsravno uporabljajo laži in prevare za širjenje sovraštva in podrejanje ljudi, je Svobodna beseda še malodane edini časopis, ki ohranja spomin na partizanski boj, si prizadeva za resnico o protifašističnem boju ter spoštuje plemenite vrednote domoljubja, uporništv, svobode, enakosti in tovarništva. Zato se bomo poleg tem iz naše zgodovine še naprej posvečali tudi drugim domoljubnim, družbenim, gospodarskim in kulturnim vprašanjem. V časih, v kakršnih živimo, je res že samo podajanje resnice postalo junaško, uporniško, revolucionarno dejanje, kot je to črnogledo napisal George Orwell. Za svobodo in resnico se je bilo vedno treba boriti, tudi med narodnoosvobodilnim bojem, ko je bila poleg puške naše najmočnejše orožje knjiga oziroma partizanski tisk. Takrat je veljalo geslo »Kultura in prosveta, to naša bo osveta!« in naj velja tudi zdaj.

Martin Premk

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do **15. februarja 2021.**

Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebanji reševalci križanke iz **62. številke časopisa Svobodna beseda**

1. Neva Filipčič

Dutovlje 23, 6221 Dutovlje

2. Nada Gladek

Danila Bučarja 12, 8340 Črnomelj

3. Ljudmila Petje

Zavrstnik 49, 1275 Šmartno pri Litiji

Rešitve križanke:

ZAVOD, IVAN, BEDOVANJE, PORABA, ODO, TRK, RJAVA, ITALO, GORA, EMU, DVA, LED, SLOVENIST, OGLEDI, KOLOVOZ, ATLANT, APT, ROM, KAJ, OPS, FA, POKOP, ROŽA, LI, ATOM, EMONA, ALKAN, NAV, CIPA, SRPAN, DNINA, NUBUK, ILIR, EJRENA, SOTOČNICA, REALKA, TRATA, JAZ.

Geslo: Z OPTIMIZMOM
IN DOBRO VOLJO V NOVO LETO.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: dr. Martin Premk (predsednik) dr. Maca Jogan, Metka Mencej, Mitja Meršol, dr. Cvetka Hedžet Tóth

Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SVOBODNA BESEDA	SKRIVNO IME	OZRAČJE	LIJAKU PODOBNA PRIPRAVA, GROT	NAJPO-MEMBNEJ VELETOK VVZHODNI SIBIRIJI	PREPLAH	SIMON ZAJC	PRISTANIŠČE V ALŽIRIJI	SVIC. KE-MIK (PAUL)	KONEC GESLA 1	TRAVNA SVET, OZARA SANITETNI MATERIAL	RAZMERJE MED KOLIČINAMA, KOLIČNIK	DRVA (POMANJ-SEVALNO)
DEKLE, KI POVZROČA NEPRIJETNOSTI						VINKO JELOVAC	VRSTA BIKOBORCA IGRALEC ŠUGMAN MLAJŠI					
GESLO 2												
LJUBLJANA V ČASU RIMLJANOV						VOLNI ALI BOMBAŽU PODOBNO UMETNO VLAKNO, UMETNA VOLNA	SPANJE			RASTLINA POLZAJEDAVKA NA KORENINAH	URADNI SPIS	FREDERIC CHOPIN OMEJEN, NEUMEN ČLOVEK
USLUŽBENEC V VODNEM GOSPODARSTVU						NAJBOGAT. ZEMLJAN MUSK	PRIPAD-NICE ARABCEV			GORSKE REŠEVALNE SANI		
DUŠAN SEMOLIČ			PERGAM-SKI KRALJI	MERINO OVCA						LAHEN UDAREC S PRSTI		NAOČARKA (IZ ČRK: JANA)
PRIPADNIK OSVOBODILNE FRONTE				ROČAJ, DRŽAJ			NEMŠKI FIZIK (ALBERT) SKANDIN. DROBIŽ			PRAVEC		
ČISTA TEŽA					LOUIS ADAMIČ				IVAN MINATTI		AMERIŠKA IGRALKA LEONI	
PREBIVALKE IRAKA					DESKE OKOLI ČESA				STANE MANCINI		DRAGA AHACIČ	
SLIKAR (ŽARGON-SKO)					ANTON RAMOVŠ				GOSPO-DARSKO POSLOPJE NA KMETIJI			
						EDVARD RUSJAN			CENJENA SOBNA RASTLINA			

UTRINKI

Spomenik stoji, zvezda ni več rdeča

V decembrski izdaji Svobodne besede smo lahko prebrali vest o rušitvi spomenika NOB na Kapeli v Občini Radenci. O podrobnostih tega sprevrženega dejanja radenskega župana Leljaka tokrat ne bomo pisali. So pa pogajanja

predstavnikov tamkajšnje borčevske organizacije in dana obljuba župana, da bo spomenik obnovljen in postavljen na novo lokacijo manjšega parka v okviru pokopališča na Kapeli, do 31. decembra lani rodili sad.

Spomenik, ki je prej desetletja stal v središču Kapele, v soseščini nekdanjega kulturnega ali združnega doma, ki ga prav tako ni več, in nekoč znane gostilne Dunaj, ki prav tako že dolgo ne obratuje več, danes stoji na novi lokaciji. Ima tako podobo, kakršno je imel prej, le peterokraka zvezda ni več rdeča.

Sicer pa ko smo že v turistični radenski občini, zapišimo, da tam buri duhove tudi spreminjanje imen ulic po županovi želji. Titova cesta je po skoraj enoletni županovi želji z sklepom občinskega sveta Občine Radenci 29. decembra preimenovana v Cesta osamosvojitve Slovenije. Občina bo vsem prebivalcem te ulice krila stroške zamenjave dokumentov v višini 50 evrov. Ali bo sklep preimenovanja Titove ceste v Cesta osamosvojitve Slovenije postal dokončen, bo pokazal čas. Že pred preimenovanjem in po njem ima to dejanje veliko nasprotnikov. Civilna iniciativa pa bo še naprej iskala poti, da se izniči sklep o preimenovanju.

Franc Bratkovič

78. obletnica smrti Ivana Rozmana

Petega januarja je minilo 78 let, ko je na vrhu Dola pri Orleku umrl komandant Kraškega bataljona Ivan Rozman s partizanskim imenom Peter Levec. Pred osmimi leti mu je sežanska borčevska organizacija na kraju dogodka postavila spominsko tablo, ki so jo pozneje zamenjali s spominskim obeležjem v marmorju. Letos spominske slovesnosti in pohoda zaradi znanih razmer ni bilo mogoče izpeljati, zato pa je član sežanske borčevske organizacije, domačin ter dolgoletni jamar in raziskovalec kraškega podzemlja Ludvik Husu

pred spominsko obeležje postavil rože in svečo. Kraška četa je v začetku leta 1943 dobila nalogo pospremiti v Trst italijanskega ubežnika Antonija Dettorija. Patrulja devetih partizanov, ki jo je vodil Ivan Rozman (rojen leta 1919 v Ljubljani), je 3. januarja odšla proti Trstu in prispela do Orleka. Tu je bil Rozman v spopadu s Italijani hudo ranjen v nogo in trebuch ter je izkrmavel. Italijanske oblasti so njegovo truplo našle čez mesec dni. Baje so njegove zadnje besede bile: »Smrt fašizmu – maščujte nas, tovariši!«

Olga Knez